

Bude válka?

Žalostný pád středoevropských demokracií vyvolal v Evropě náladu, která v leccems připomíná ovzduší let 1912 a 1914. Situace nebyla různá ani v údobí Stresemannově, kdy v Německu, Polsku, Rakousku, Jugoslavii aspoň zdánlivě vládla demokracie. Už tehdy ohrožovala řada konfliktů mír, i tehdy se zbrojilo. Avšak nebylo státu, který by se byl odvážil znova vyslovovat demaskované a nesmyslné heslo, že válka je hygienou národů a vychovávat lid v duchu nezahaleně válečnickém.

Hitlerovo vítězství bylo uvítáno i mnohými přáteli míru, jimž se zdálo, že opatrné zbrojení Schleicherovo je míru nebezpečnější, než zjevná a násilnická protirevoluce. Hitler bude míti proti sobě aspoň polovinu Německa a neodváží se dát zbraň do rukou dělnictva, říkali. Bude prý natolik zaměstnán vnitropolitickými problémy, že se bude zahraničním konfliktům vyhýbat. Jako mnohé proroctví, ukazuje se i tato prognosa nesprávnou. Hitler se zahraničním sporům nevyhýbá. Od konce války nemělo Německo tolik zahraničních srážek jako za čtyři měsíce hakenkreuzlerské vlády. Tito vládnoucí zuřivci mají ve svém šílenství metodu. Pacifistická řeč, kterou Hitler ráčil promluvit v říšském sněmu, působí dnes jako výsměšná lež i na ty lidi dobrosrdečné v zemích anglosaských, kteří nic nevěděli o mravní filosofii tak zvané nordické lsti, vpracované hakenkreuzlerskými filozofy. Učení toto praví v základě: tvá lež je nízkostí, má jest mravně dovolenou lstí ve prospěch národa. Činy, které následovaly, prokázaly, že v této takticky znamenité řeči šlo opravdu jen o krásná slova. Německo se proměnilo po této řeči v ozbrojený tábor. Mužů, vojensky vycvičených v nejrůznějších útvarech, je dnes na miliony. Řada továren v zemi i v sousedních neutrálních státech zbrojí pro Německo plnou parou. O tom byly již ve světových listech skličující cifry. Země je zachvácená myšlenkou odvety. Děti i starci jsou šťastni, že zase pochodují v uniformách. Myšlenka míru je velezradou. S důsledností, která se nezastavila ve vnitřním boji před ničím, nevyhýbá se Německo zahraničním srážkám, vyvolává je vědomě. Nezahaleně ruší ustanovení versailleského míru. Zdvíhá mocnou propagandu proti zemím s německým obyvatelstvem a s německými menšinami, s nimiž poválečné Německo nemělo dosud vážnějších nedorozumění. Československo, které bylo dosud, u srovnání s Polskem, v druhé a třetí řadě vlastenecké nenávisti, stává se pro hitlerovské Německo aktualitou. Stále nové brutálnosti proti židům a politickým odpůrcům vyslovují jasně, že Německu na mínění světa už nezáleží. V rakouské politice briskovala německá diplomacie nejen Francií a Anglií, ale podráždila svou jedinou záštitu mezi velmocemi: Itálií. Rozhlasová propaganda, všemožný útisk a otevřený útok na rakouskou vládu neustávají. Německo se dnes tváří jako někdo, komu se už nemůže nic stát, protože se mu všechno zlého už stalo a jako násilník, který počítá v hospodě

s tím, že druzí se raději budou tvářit, jako by ho neviděli, než by se s ním dali do zápasu. Provokuje, ruší smlouvy, zbrojí, dráždí a vymáhá ústupky svou odhodlaností ke všemu; počítá s nechtí druhých národů k válce jako s konstantním stavem, který může radikálovi jen prospět a který oslňuje zejména doma. Výchova mládeže má takové formy, že imperialistická výchova vilémovského údobí, která vyvolala světovou válku, jest proti ní příkladem humanistické sebekázně.

Vedle těchto faktů, které vidí každý pozorovatel, přispívá k chmurně pesimistické náladě i zklamání pacifistických ideologů. Radikální pacifismus nemá dnes s ryzostí svého spravedlivého mravního přesvědčení, kde by hlavu složil. Nehledíme-li k několika osobnostem, které působí spíše jako proroci nebo odtaziťí dialektici, než jako lidé politicky myslící, není dnes v evropských demokraciích mnoho opravdových přátel míru, kteří by chtěli rozpustit demokratické armády. Spíše se nebývale rozmohl typ oněch hlasatelů míru, kteří radí k t. zv. preventivní válce proti rozpoutanému imperialistickému a barskému duchu. „Německo zbrojí a udeří jistě ve chvíli, kdy bude dosti připraveno“, praví tito zklamání idealisté. „Chce Evropa čekat tak dlouho, až bude Německo moci počítat s válkou vítěznou? Až Evropě svou imperialistickou vůli nadiktuje?“ V „Přítomnosti“ však bylo již, tuším, ukázáno, že pokus o ozbrojenou intervenci ze zahraničí vedl by za dnešních poměrů jen k rozplamenění vojenského ducha i v opozičních německých vrstvách, že trvalé obsazení ohromné etapy je technicky i hospodářsky těžko proveditelné a že po odchodu okupačních sil čekala by obyvatelstvo, sympatisující s intervencí, pravděpodobně nejstrašnější bartolomějská noc dějin. Vyhlídky t. zv. preventivní války jsou tedy chmurné a neozářují nijak oblohu, pod kterou dnes Evropa žije.

K zesílení této beznadějnosti přispívá podstatně i komunistická teorie, jejíž hlavní zásadou je přesvědčení o trvalých a opětovných krisích soukromokapitalistického hospodářství, z nichž mimo válku (a revoluci ovšem) není východiska. Víra v nutnost války v soukromokapitalistickém řádu jest ze základních článků komunistického vyznání víry. Proto komunistická agitace ukazuje mohutně na všechny příznaky zbrojení a mezinárodních konfliktů, na ztroskotání odzbrojovací konference, na újplatný systém velkých kapitalistů, kteří všemi prostředky pěstují v národech divoký nacionalismus, vyvolávají válečné krize a korumpují politiky i představitele armád. Komunistická agitace má životný zájem na důkazu, že dnešní společenský řád se už nevymaní ze svých vnitřních i zahraničních rozporů a že se na svět řítí zemětřesení. Ježto však komunismus má značnou přitažlivost na svět intelektuální a ježto věru nelze říci, že by život ve státech i mezi státy nečinil všechno možné, aby tuto dějinnou koncepci o nadvýrobní krisi nepodepřel, jest pochopitelná divoká a depresivní nálada, která mnohých lidí se zmocnila v otázce války a míru.

Jaká však je situace ve skutečnosti?

Ačkoliv theorie o stálé kapitalistické přípravě války neplatí na Francii a Anglii méně než na Německo a Itálii — a kolem těchto velmocí se točí evropská politika — a ačkoliv i v těchto zemích, a právě v nich, mají kapitalisté velký vliv, jest jisto, že tyto země si války nepřejí. Všechny zprávy znalců Francie shodují se v tom, že Francouzi jsou dnes nejopravdověji mírumilovným národem světa. Tento pacifismus není jen výsledkem theorie a přesvědčení rozumového, jest především odporem celého nervového, osobního, ba biologického ustrojení tohoto národa, kterému se nová válka prostě hnusí. Odpor tento jde tak daleko, že francouzské noviny omezují zpravodajství o německých událostech na nejmenší míru a veřejné mínění očekává s nechutí a spíše se zatajeným dechem než s nadšením, potvrdí-li se opravdu zprávy, že východní soused se zase chystá k nové repríze staletého dramatu. Francouzi by se patrně zase bili dobře, kdyby byli donuceni. Jsou však s celou velkou armádou, která je dnes ještě s to, aby čelila i největšímu nebezpečí, především ochránci míru a zárukou neúčinných úmyslů. Lež německého položení v odzbrojovací a ozbrojovací otázce spočívá prostě v tom, že mocná německá armáda by stejně jistě byla účinná, jako je dnešní francouzská armáda obranná.

Všechny okolnosti nasvědčují však i tomu, že i britské veřejné mínění je jednotné v přesvědčení o zkáze evropské civilizace, o nezměrném utrpení celého západu, dojde-li k nové světové válce, že tedy ani Anglie si války nepřeje a že proti tomuto veřejnému mínění nesvedou nic ani nejrafinovanější úklady kapitalistů, majících na válce zájem. Na tom nic nezmění opačné mínění komunistů, kteří stále ještě opakují nesmyslnou myšlenku o chystaném útoku západních mocností na Rusko... Dnes však už aspoň nikdo odpovědný nehájí tohoto neodůvodněného názoru.

Výbušnou částí Evropy zdála se do nedávna Itálie, jejíž státní systém i národní myšlenka se opírají o vojenskou zesílení, militární nadšení a krajní expansivnost. Ani italský fašismus, jehož vůdce se v poslední době vyvinul v politika i mezinárodně odpovědného, nemůže odmítnouti poznání, že nová válka znamená dnes boj o bytí a nebytí národů, lidskosti, kultury. Koeficient pravděpodobnosti, že skončí revolucí nebo anarchií, jest větší než kdykoliv v dějinách. Jistě je v úvaze o vyhlídkách míru a války vzít v počet italské přelidnění, větší vznětlivost politického myšlení, menší cenu lidského života, prestižní pýchu národa, který se dosud neuplatnil velmocensky po svém práni atd., ale všechny tyto složky neváží tolik, jako jistota, že i vítězná válka jest větší pohromou než sebe obtížnější mír za dnešních poměrů. Odmítavé stanovisko Itálie k pokusům o anšlus ostatně dostatečně ukazuje, že zahraničně politická spolupráce Itálie s Německem je velmi podmíněná.

Jest tedy v otázce války a míru situace prozatím taková, že proti dvěma velmocem, které si války nepřejí a jedné, u níž není chuť k válečné akci aspoň pravděpodobná, jest jediná německá velmoc, která sleduje své cíle všemi prostředky, i za cenu mezinárodních konfliktů. Na štěstí není tato velmoc ještě ozbrojena tak, aby si v dohledné době mohla přímý útok dovolit. Pozbyla svého druhého velmocenského spojence a může počítat jen se spojenectvím zmenšených zemí bývalého Rakousko-Uherska; na východě

má nepřátelský stát polský s 30 miliony obyvatel. Počet se spojenectvím ruským je krajně pochybný ve chvíli, kdy dlouhý mír může být Rusku jedinou hospodářskou záchranou.

Jest tedy nesporno, že hakenkreuzlerské Německo ohrožuje mír, že zase živí v Evropě ducha válečnického a ducha pomsty. Zbrojí všemi silami a vojensky mohutní. Jest odhodláno ke všemu a vymáhá si mezinárodní ústupky hrozbou krajních zákroků. Jest jediná z velmocí, která provádí zuřivou politiku desperada. Provokuje konflikty a budí ducha neklidu. Přesto však i ono počítá, aspoň v této chvíli, se svým militarismem a bezohledným imperialismem spíše jako se zastrávacím prostředkem než s bezprostřední hrozbou válečnou. Ví, že je v této chvíli ještě slabé. Kdyby německá expanse ještě silněji vzrostla, jsou proti ní možno také menší okupační represalie v Porurí a též i hospodářská blokáda by byla stále ještě menším zlem, než válka...

Nelze býtí prorokem. Přece však lze pravděpodobně usoudit, že válečné nebezpečí, které je mnohými škarohlídy líčeno jako velmi blízké, za těchto okolností zatím bezprostředně nehrozí. Ještě jest možno nějaký čas přihlížet k německým dějům se zbraní při noze. Do doby, než by hrozilo nebezpečí útoku přímého, jest možno nalézt řadu menších, ale dosti účinných prostředků. Nelze také určitě vědět, nezmění-li se za nějaký čas přece jen vnitřní německé poměry. Nelze býtí prorokem... Jakkoliv jsou dobré výstrahy demokracii, která se musí připravit na obranu všemi prostředky, není nikomu prospěšno, jsou-li obtížné zahraniční poměry evropské líčeny barvami přímo katastrofálními.

Rovněž these, že z kapitalistických výrobních potíží, z nezaměstnanosti a bídy, může být jedním východiskem válka, jest v této formě sotva správná. Nelze si jen tak mysliti, že evropská kapitalistická vyvolá si za jedinou cestu z krize: sebevraždu. J. Kodíček.

poznámky

Zastupují stranu

V Německu už hakenkreuzleri poznávají, že teorie je jiná, a praxe také. Tak na př. říšské ministerstvo hospodářství vydalo výnos, upozorňující, že do správních rad vloudilo se mnoho hakenkreuzlerů, kteří se odvolávají na to, že tam mají zastupovat stranu. Ve skutečnosti šlo jim jen o tantiemy. Tito lidé musejí býtí — říká výnos — ze správních rad odstraněni. — To není jen zjev, který je nepříjemný hakenkreuzlerům. To je zjev, který vyplývá z poruchy dnešního stranictví. Svou funkci, které jsou podmíněny stranickou legitimačí. Jsou z nich mnohé, které jsou spojeny s velmi slušnými příjmy. Je div, že je tolik lidí ochotných zastupovati stranu v těchto korporacích a institucích? Strany jsou dnes tak do široka rozběhnuté instituce, tak složité soustrojí, že nemohou dobře kontrolovati práci těch, kteří je zastupují v různých korporacích. Rozumí se samo sebou, že ti, kteří na sebe vzali tuto povinnost stranu zastupovat, dovedou straně líčit velmi pestře, jak se pro ni činí, jaké překážky je nutno překonávati atd. Ale velmi často strana tu není ničím jiným, než firmou, za níž se vyřizují soukromé zájmy. Porovnáme-li v mnohých případech, co ten, který z a s t u p o v a l stranu, vykonal pro stranu, pro její myšlenku a řadové vojáky s tou energií, kterou dovede vyvinouti ad usum svého osobního prospěchu, svého příbuzenstva, vidíme, že strany by měly mnoho důvodů, aby se více zajímaly o práci těch, kteří je v různých korporacích zastupují. Špatné příklady kazí dobré mravy. Lidé pak nevstupují do stran pro jejich myšlenku, ale proto, že je tu nejlepší příležitost z a s t u p o v a t stranu, t. j. zastupovat sebe.

Prostý straník často cíti jak ten, koho strana někam poslala, nedoveďe se doopravdy postavit za malého príslušníka, ale dovede vyvinout veľkou energii, jde-li o príslušníka rodiny nebo dobrého známého. Ruka ruku myje; tito zástupcové stran si navzájem pomáhajú, navzájem se kompensujú, a malý člověk je bez pomoci. To proto, že strany nedovedou dobre kontrolovat činnost těch, které na různá místa dostaly. V. G.

Národní fronta?

To, co dělajú „Národní listy“ a národní demokraté s heslem je d n o t n é n á r o d n í f r o n t y, není docela nic českého. Němečtí nacionálové v „Sudetendeutsche Tageszeitung“ a j. dělajú totéž. Národní demokracii jde o dvě věci; v první řadě o a l i b i před vlastními lidmi; byli to národní demokraté, kteří potírali účast Němců na vládě; jejich lidé se přirozeně ptají: proč tedy s nimi sedíte ve vládě? Proto národní demokracie tak touží po jednotné národní frontě, aby národně demokratický volič, znepokojený agitací tisku Stříbrného i t. zv. radikálních národních demokratů stále věřil, že osrdí národní demokracie je vlastenecké. — A dále: je známo, že tato vláda nepřirostla národní demokracii k srdci. Ona totiž národní demokracie by byla nejraději ve vládě i v opozici a také to tluče velmi podivně. Je také známo, že nejvíce národní demokracie dělá ve vládě obtíže ve věcech hospodářských, tam, kde průmysl a jiné skupiny, zastupované národní demokracií, by měl přinést také nějaké oběti. S kým chce dělat národní demokracie tuto je d n o t n o u n á r o d n í f r o n t u? S opozičními živnostníky, kterým národní demokraté nemohou přijít na jméno? S Puďáky po Nitře? S pp. Stříbrným a Chmelíkem? — Národní demokracie touží po vládě jiné. Po vládě bez socialistů. Národní demokracie chce zase zapráhnout národ do káry, na které se vezou agitační zájmy národní demokracie. Národ si má pálit prsty pro něco, co národ nebolí, ale co bolí národní demokracii. Bohužel v národní demokracii je nedostatek lidí schopných uvážiti, že nic by se nesplnilo, kdyby místo vlády s Němci a socialisty přišla vláda bez Němců a bez socialistů. Ostatně národní demokracie již spolkla jako hrozinku vládu s Němci. Hrozila revolucí, ale pak národně demokratický ministr si sedl vedle Spiny a Mayr-Hartinga. Národní demokracie cape za Stříbrným. Špatně si vychovala svoje lidi a teď neví, co s nimi má dělat. V době, kdy stojí ve hře důležité věci, národní demokracie dělá svoji okresní stranickou politiku. V. G.

Studentské sjezdování

Z Polska se ozval nesouhlas s formou i obsahem mezinárodního studentského sjezdování a nutno říci, že tento nesouhlas je hodně oprávněný. Referáty — komuniké — o mezinárodních sjezdech studentských ukazují, že studentští zástupci velmi lehkou si osvojili vnější formy diplomatického jednání, že se naučili hrát na diplomaty. Skutečný výsledek těchto sjezdů je neúměrný jejich vnějšímu rámci, který nechce zůstat pozadu za jednáním Svazu národů a jiných mezinárodních sjezdů. Tyto mezinárodní studentské sjezdy se v mnohém opíjí po formě a gestech jiných sjezdů; nevidíme v nich spor o myšlenky, nevidíme v nich mladé studenty peroucí se o myšlenky, ale jednání mladíků, kteří propadli vědomí své důležitosti a svá jednání narážejí na kopyta diplomatických metod. Kopírují velké diplomaty a propadají vědomí důležitosti, že na jejich bedrech leží kus osudu států, z nichž přijeli a jichž studentstvo zastupují. Je to špatně procítěná hra na diplomaty. Blaseované se tu hraje na šachovnici mezinárodních sil; mluví se diplomatickou terminologií, vydávají se komuniké, které nic neříkají, buntují se aliance pro nic a za nic, samozřejmě věci se říkají s veľkou důležitostí. Je to prostě špatná kopie toho, co je. Není potřebí říkat, že je to hra dosti drahá; jsou to obyčejné státy, které to podporují, protože si dají namluviti, že jde o t. zv. kulturní styky s cizinou a o propagandu. Z této strany se mnoho těch kulturních styků nenadělá a z věci nezbude nic jiného, než několik hezkých výletů do ciziny, na kterých si několik studentů zahrálo na důležité. Bylo by dobře jednou dívat se na tyto věci tak, jak jsou. V. G.

Dráhy

Železniční správě podařilo se na úseku Praha—Viedeň lepší organizací obchodní dopravy, vřazením motorových vlaků atd. podchytili klesající osobní dopravu. Je tu jasné podání důkaz, že to jde, je-li tu vůle. Je celá řada okolností, které svědčí o tom, že na našich železnicích vane lepší vzduch. Lidé od dráhy srůstají se železnicí a bourají přehradu mezi železni-

cemi a těmi, jimž má sloužit. Je to dobrý počátek, který nutno pozdraviti a který může a musí podnítiti k další reorganizační práci. Jde o to, aby iniciativa v jednotlivých složkách železniční dopravy byla co nejméně brzděna; leckteré akce železniční správy svědčí o tom, že dráhy mají větší odvahu se prát s krizí než leckterý soukromý podnikatel, který velebě soukromou iniciativu hledá cestičky, jak by mu pomohl stát, jak by ubral zaměstnancům. Bylo by omylem se domnívati, že je jen nějaká krize železnic, kterou by mohly železnice mimořádnou číperností zmírnit. Krize železnic je dílčím zjevem celé hospodářské krize a pokud se bude málo vyráběti, bude se i málo dopravovati. Krize železnic není v tom a proto, že jsou v rukou státu. Ale státní podnikání tohoto druhu musí ukázat, že dovede býti prospěšné, jako t. zv. soukromé podnikání. Jsme rádi, vidíme-li, že železnice se činí. V. G.

Sport?

Sportovní rubriky denních listů mají své velké starosti: jak je to vlastně s Nekolným a Hrubanem a proč je na tom Slavia a Sparta tak mizerné. Už byla i zpráva, do které s t á j e přejde Nekolný. Ve sportu, kde hrají lidé, mluví se o s t á j í c h, zrovna tak jako v Chuchli. A kolem té Slavie a Sparty čteme o tom, jak se přeplácejí hráči v různých klubech, jak se hráči zavazují, kupují, jak pracují směny, desetitisícové odstupné atd. Hruban se nepohodl s Nekolným; něco si udělali a tisk, pro jiné věci nemá místa, přináší obšírně, co říká Nekolný a co říká Hruban. Sparta a Slavia jdou dolů a český člověk je smutný a medituje, jak by se dala zlepšit úroveň české kopané. Sportovní rubriky kritizují sportovní primadony a samy je dělají. Není chybou, že tisk věnuje tolik místa sportu, ale je chybou, že sportovní rubriky píší tolik o věcech a lidech, kteří se skutečným sportem mají velmi málo společného. Chci tvrditi, že ti cvičitelé, kteří si hledí dětí a dorostu, mají o skutečnou kulturu těla větší zásluhu než ti, jichž hovor a psaní se stále točí kolem Nekolného nebo kolem Slavie a Sparty. Za sport se vydává něco, co sportem již dávno není, co je podívanou, obchodem, sensací. Tisk není na tomto vývoji bez viny. V. G.

Zahraněční služba

Ministerstvo zahraničí je velmi často terčem útoků agitace fašistů, tisku Stříbrného a národních demokratů; tato agitace tvrdí, že naše zahraniční služba je příliš nákladná, že máme příliš mnoho vyslanectví, konsulátů atd. — Ústředna čl. obchodních komor v těchto dnech zaslala ministerstvům financí, obchodu a zahraničí protest, varující před tím, aby v rámci úsporných snah a opatření docházelo k dalšímu rušení nebo omezování činnosti československých zastupitelských úřadů v cizině. — Ústředna obchodních komor je korporace, která má velmi blízko k národním demokratům; její stanovisko ke všem otázkám sociálně politickým je totožné s odmítavým stanoviskem národní demokracie ke všemu, co by prospělo dělníkům a soukromým zaměstnancům. — Tato ústředna obchodních komor usvědčuje agitaci politické koalice proti zahraniční službě z omylu. Politická koalice totiž říká: máme mnoho legací, konsulátů! Střízlivější ústředna obch. komor říká: nerušte legace, nerušte konsuláty! V. G.

politika

Jiří Šujan:

Rozhovory se slovenským lidem

I.

Účel našich rozhovorů.

Prostý slovenský lid se dosud ještě v kultuře a v politice jen málo projevuje. Možno říci, že je zde dosud stále ještě více méně jen objektem. Vyšší národní život na Slovensku je vlastně jen životem vyšších společenských tříd, které jsou bez duševního styku s lidem. Platí to i o té části slovenské inteligence, která vyšla již z lidových vrstev. Národy odjakživa trpěly tím, že nebylo mezi jejich společenskými třídami dosta-

tečného styku, že vedľa jen jedna alebo niekoľko spoločenských tried celý verejný život a väčšina národa nemala na ňom aktívnu účasť.

Ptáme sa teda, v krísi československej jednoty, kedy máme urobiť už jednou koniec tým neslýchaným hádkám a sporom medzi Slováky a Čechy, zda také práve v tom není pôvod zla, že lid slovenský v procese nášeho národného vyrovnávania a splývania je skoro jen pasívne účastný. Vyššie spoločenské triedy na Slovensku, ktoré vedou tento proces, prejavujú často známky hysterických záchvatů, poměr československý chťejú riešiť bez zreteľa na budúcnosť, tak, jako kdysi provedly i rozkol s Čechy. Souhlasí to s národním charakterem Slováků? Jak se on v procese československém ve svém soukromém životě osvědčuje?

Tyto otázky nás vedou k tomu, aby chom se uchýlili k rozhovorům o československej jednotě s prostými lidmi jednoho kraje Slovenska.

Okolí rozhovorů.

Je to okolí Prievizdy, tedy horní Nitransko, pravý střed Slovenska. Kraj, který je doménou Ľudáků, skoro čistě katolický a patřil do převratu mezi ty národnostně nejzaostalejší kraje Slovenska, ačkoli hraničí severními svými výběžky s nejpokročilejšími a národně nejvzdělanějšími obyvateli „turčanské zahrádky“. Vysoké hory bránily čilejším stykům Hornonitranů s Turčany a dosud kulturní vlivy z Turce sem nemohou dojt pronikat. Prievizdko je se všech stran obkličeno vysokým horstvem a tvoří ideální kotlinu. Jen na jihu má tato kotlina úzkou bránu směrem k Nitře. Tudy vnikala maďarisace. Vlivy ty jsou dodnes v jižních částech Prievizdka mnohem patrnější než na severu. Kdežto na severu Prievizdka maďarská křesťansko-sociální strana není skoro vůbec známa, v jižních obcích, ačkoli jsou čistě slovenské, má mnoho přívrženců. Kulturní pokrok postupuje zde od severu na jih, a postupoval by mnohem rychleji, kdyby bylo přímé železniční spojení s Turcem a Žilinskem.

Začneme své rozhovory na severu Prievizdka, v rodné obci pisatele, v Pravenci. Zde provedeme důkladnou diagnosu, neboť tato obec je nám dokonale známa a vévodí nad všemi ostatními v civilizačním pokroku. Co se zde rodí alebo už existuje, to uvidíme v jižněji položených obcích až za několik let. Pravenc je tedy obrazem budoucnosti ostatních obcí v kraji. Jak tedy zde myslí o jednotě československé?

Položil jsem tuto otázku nejdříve svému sousedovi

Jánu Krčovi,

třicetičtyřletému chalupníkovi, který nedávno přijel z tovární práce z Paříže a předtím chodil s několika kamarády z Pravence a českými přáteli po celé Francii s nějakým cirkusem jako hudebník.

„Čo si myslím? To si myslím, že túto jednotu treba upevniť. Ale nie tak, ako to myslia Hlinka a Rázus. Však aj Francie by sa mohla rozpadnúť na drobné kusy, sú tam ešte väčšie rozdiely medzi poniektorými krajinami a jeho obyvateľmi ako medzi Slovenskom a Čechmi. Ale tam nie je národ tak sprostý, aby videl v tom lepšiu budúcnosť štátu. Tam vedia v záujme štátu a jeho jednoty priniesť Ľudia a kraje aj obeti. Ako aj tá reč. Jaj, však mi to len nejde do hlavy, prečo my máme dve reči úradné. Vo Francii by ich mali mať aspoň niekoľko. Ja som nikdy nepocítil nijakých ťažkostí pri či-

taní českých novin a spisov. Čítam si ich slovensky. A už je.“

„Tebe by tedy nevadilo, keby tak na Slovensku bola čeština úradným jazykom?“

„Akože by vadilo, keď i takto odoberám a čítam české noviny?“

„Prečo predplácaš radšej české noviny než slovenské?“

„Tu mám čerstvejšie zprávy a berú všetko tak celosťatne. Slovenské noviny len čo preberajú z českých a babrú sa len s tým Slovenskom a viac nič, ostatná časť republiky pre nich neexistuje. Potom sú české noviny lacnejšie.“

Autonomie.

„Ale vráťme sa k tej autonomii. Čo myslíš o nej?“

„Ako to vidím u našich Ľudákov, povedzme tu hneď, naši susedia sú takí, oni asnaď myslia, že pri prevedení autonomie by duchovenstvo prišlo k moci a to že by nás spasilo. Ale ja si zase myslím, že by moc duchovenstva, Ľudovej strany bola pre nás otroctvom. Teraz sa na Slovensku robí pokrok aspoň kultúrne pomocou Čechov, ale keby sme sa od Čechov odlúčili, to by si tu Ľudáci kňazi robili, čo by len chceli. A hospodársky? Či je ešte väčších sobcov, ako sú farári? Či niekto ešte aj menej myslí a sa stará o chudobu ako Ľudová strana? Však sa to už skúsilo. Boli vo vláde. Dobre, boli tedy vo vláde, a čo dokázali? Na svoje farárske bruchá mysleli, ale na iné nie. Ako aj náš farár. Má hospodárstvo, že sa mu nevyrovná žiadno v tomto údole. Ako krásne by som si na ňom gazdoval, keby som ho mal aspoň v árende za slušný plat. On neplatí ani árendu, môže tedy ešte výnosnejšie gazdovať, a dostáva ešte krásnu kongruu. Nuž či to volakto slýchal? A čo ostatné príjmy? S tým má byť človek s otvoreným rozumom spokojný a má ešte podporovať jednu farársku stranu? Len slepí to robia. Tí, čo žijú ešte v predstavách o pekle a tých hlúpostiach. Ja v autonomii nevidím žiadnej nápravy, najmä preto nie, že by sa tu stali neobmedzenými páni farári.“

„Ale priateľu, aká pomoc, ak pri budúcich voľbách autonomisti zvíťazia?“

„Česiv záujme pokrokovej slovenskej menšiny a v záujme štátu nesmú pripustiť uskutočnenie autonomie. Nesmú! Na to boli tvorcami tohoto štátu, aby ho budovali a nie aby pripustili, čo ničí tento štát. Slováci nie sú ešte dosť pri rozume.“

„Aké máš skúsenosti s Čechmi?“

„Podľa jednoho nemôžeme súdiť všetkých, sú aj takí aj takí. Ale všeobecne môžeme povedať, že českí inteligenti sú demokratickejší ako slovenskí. Poznal som to aj na našom konzuláte v Paříži. Slováč, ten zachodí s takýmto človekom ako s otrokom, ako to robili pred prevratom Maďari. Miesto nadávok „bűdos tót“ naši slovenskí páni nám nadávajú do sedliakov. A to je všetko jedno.“

„V čom vidíš nápravu pomeru medzi Čechmi a Slováckmi?“

„V čom vidím? Hneď ti to poviem a povedal som to už aj medzi svojimi kamarádmi vo Francii. V tom vidím nápravu, že si my, slovenský Ľud, vychováme novú inteligenciu, zo svojej krvi a takú, ktorá sa nám neodrodí a nebude sa za nás hanbiť, ako to robia naši páni dosiaľ. Táto inteligencia nebude tak rozmazaná, ako tá, ktorú teraz máme. A bude dokazovať viac skutkom ako bľakom. Ja si totiž myslím, že ti pánikovia naši nemajú často ani príčin a kričia. Nuž ale je to tak s nimi od ko-

lísky. A bol by hriech dávať moc na ich kriky. Ako s tou kongruou! To národu škodí. Nechať našich pánov, nech kričia. Všetku veru teba, keď si sa rozdrapoval niekde na poli ako malé decko, neišla tvoja mamka čičkať. Ani mňa. Postarala sa mi o to najnútnejšie a bolo, až a už bolo. Čo taký pán! Rozmazlené je to. Ako aj s tou autonomiou, bľáči to, vytrubuje, svet balamúti, a na koniec, ako hľa Hlinka aj niedávno, pravda, povedal, nevie, čo urobí, keď by skutočne došlo k uskutočneniu. Nevie to, čo chce, táto naša pánska banda. Čo sa ty máš rozdrapovať? Ale ľúto mi je, keď vidím, že aj tí, čo z ľudu pochodia, keď sa stanú páni, keď vyštudujú a prídu do života, ba už aj ako študenti sa kazia od tých rodených pánov. Nemusím ti hovoriť, ty to sám lepšie ešte vidíš a vieš. Ani v našej dedine teba moc nenasledujú naši novopečení páni. Ako hľa Krchňák, má sa dobre, je učiteľom v Komenského ústave, tak je učiteľom, ale ako som počul, má potýčku so zákonom na ochranu štátu. A bol už aj tam aj tam. Všade. Vraj sa pohádal alebo voľačo má s riaditeľom ústavu, ktorý je Čech, a už je proti Čechom, za autonomiu. Nedávno bol sociálnym demokratom, pred tým bol ľudákom a ešte pred tým Sokolom a v samej mladosti Orlom. Taká je tedy tá naša inteligencia. Taký buričský, rebelantský, prelietavý, večne nespokojný, osobne nepojatý element, ktorý sa krmí samými nadávkami a nič vážnejšieho nedokáže. Potom sa hnevá, keď ho zo služby vyhodí, alebo keď prijímajú radšej Čechov. Len to všetko napiš, nech si to raz k srdcu vezmú ti naši páni!“

„Viem, že si ako malý chlapec ešte chodil na sezonné práce na Dolniaky. Aké máš skúsenosti s Maďarmi?“

„Ako s vami zaobchodili?“

„Hrozne. Už keď sme sa vlakom viezli na roboty, sme videli, ako i sám ten ľud maďarský sa díva na nás povýšene a ako sa od nás separuje. „Erigy a tót kocsiba!“ (Pakuj do slovenského vozňa) — počul človek ešte sa len pohol do sveta. A na majeri Maďari nikdy tak ťažkú prácu nerobili ako my Slováci. My sme to mohli vydržať len preto, lebo sme neboli ešte prebudení k demokracii. Teraz by to nebolo možné. Čechom treba dať vďaka, najmä za ich demokratického ducha a výchovu, ktorú k nám doniesli.“

„Keď sme u tých sezonných prác, čo povieš na parceláciu? Na pozemkovú reformu?“

„Aj o tom ti poviem. Tak prišla parcelácia, dobre, tedy prišla. Ale tak ju previesť, ako u nás sa previedla, to je proti ľudu. Ako aj ty vieš, pri parcelácii najlepšie obišli len veľkí slovenskí aj českí páni. Pokúpili si veľkostatky, ale na nich sami nepracujú. Dali ich do árendy, ako to robili bývalí ich majitelia a oni majú veľké úrady. Alebo sa tak robilo: Kto bol poprední potentáš strany, najmä agrárnej, predal svoje pozemky draho vo svojom rodisku a za facku dostal pri parcelácii. Alebo prikúpil k tomu, čo mal. Ľud, pracujúci ľud, ktorý bol odkázaný na sezonné roboty na majeroch, a deputátnici zostali na holom. Ako viem a počúvam, takí zbohatlíci pracujú teraz na svojom majetku dňom i nocou a chudobnému ľudu zarobiť nedajú. Iní zase, ktorí dávajú pozemky do prenájmu, vôbec nepracujú, ale ich pozemky, výnos tých pozemkov, trpí, lebo však vieš ako prenájomci obrábajú polia. Pokiaľ sa ušlo z parcelácie chudákovi, čo dosiaľ nič nemal, len čo sa zadlžil, a trie väčšiu biedu ako trel kedykoľvek pred tým. Nuž tak to je tedy s tou parceláciou, slávnou parceláciou. Vieš, toto sa previedlo tak zle, že už horšie nemožno. A ten náš ľud, ktorý ná-

vodom ľudákov všetko, čo sa u nás po prevrate zle stalo, váľa len na Čechov, aj celú tú parceláciu. Pravda, príčina je slovenské panstvo, slovenská pánska politika. Česi, ako vieme, si parceláciu previedli o mnoho lepšie.“

„Čo mieniš robiť teraz doma?“

„Prečkat krízu. Nie je, ako vieš, v mojej povahe čakať a nepriložiť ruku k dielu. Ale toto je taká doba, tak neslýchane ťažká doba, že pri každom podujatí môžeš len stratiť. Všetku vieš, kúpili sme pred dvoma rokmi mlatačku, nevypláca sa, začal som skupovať potom obilie, ani to neišlo, zariadili sme si doma pílu, pásovku, ani to nejde. Nemožno jednotlivcovi roztočiť kolesá toho veľkého stroja. Keď chyba je niekde vo vnútri. V tom sa ani čert nevyzná.“

Mezitím, čo jsem ved s přítelem sousedem tento dlouhý rozhovor, přišel k nám otec tohoto, neboť měli začít s mlatbou. Přišel volat syna, aby už tedy šel domů. Také jsem se ho zeptal, co on myslí o jednotě s Čechy.

„Len treba dbať, a by sa n á m š t á t n e r o z p a d o l, lebo to by bolo zle. S Maďarmi ani za svet by sme už vyše nechceli byť. Všetku vieš, ja som aj vedel a ešte aj teraz viem maďarsky, no, viem aj nemecky, keď na to pride, ale s Maďarmi nič nechceme mať. To je národ, ktorý si nás nikdy nevážil“ — říká asi padesátipětiletý otec Jána Krče. Ovšem jsem si jist, že při budoucích volbách, ačkoli neschvaluje program, autonomistický program ľudáků, bude hlasovat pro ľudovou stranu. Proč? Žena by ho ukřižovala, kdyby tak neučinil. A kolik je takových zde i na celém Slovensku! Ženy drží na kněze jako na Pána Boha, a věří, že by po smrti přišel její muž i ona do pekel, kdyby hlasoval pro jinou stranu. Mladý Ján Krč i jeho bratři Josef i Michal svého otce již přeorientovali politicky v jeho duchu, ale formálně zůstane při starém. Není to ovšem všude tak, že by byli synové a dcery tak silní, aby se dovedli takto samostatně orientovat, aby nepodléhali svým rodičům i v politice, především matce. Ale zdá se, že když vymře stará předpřevratová generace, bude to už zcela jinak.

život a instituce

Lion Feuchtwanger:

Změnilo se lidstvo v posledních dvou tisíciletích?

II.

Dvě Kleopatry.

Pokud však jde o vnější životní formy všech ostatních vrstev, závisí to na dočasně náladě pozorovatele, chce-li uznati tyto změny za významné nebo nikoli.

Mně se zdá býti nejvýznamnějším rozdílem mezi tehdejkem a dneškem skutečnost, že tehdy ku podivu nebylo exaktní, pokusné vědy v našem smyslu. Jak exaktní byla praxe římského vojska nebo praxe římského práva, tak málo exaktní bylo přírodovědecké badání a lékařství. Naše exaktní věda jest velmi mladým objevem. Vlastně můžeme přesně udati rok jejího vzniku. Vynalezl ji v r. 1605 jakýsi Francis Bacon, jehož jsem označil příležitostně za vášnivého souhlasu jedněch a stejně vášnivého odporu jiných za prvního člověka s americkou mentalitou.

Tato moderní věda a technika změnila neobyčejně vnější životní okolnosti lidstva. Obvod obydlené země, známé bělochům, stal se během 2000 let 30krát větší, můžeme vyvíjet dnes patnáctkrát větší rychlost než tehdejší doba, můžeme lidi za živa rozříznouti a opět sešiti, můžeme udělati z noci den, můžeme létat a zdržovati se s našimi loděmi po celé dlouhé dny pod vodou. Jest však zvláštní, že tyto vymoženosti způsob našeho života podstatně nezměnily. Když na př. uvidí průměrný dnešní člověk Pompeje, zničené před 1854 lety, nezaujmu ho rozdíly, které odlišují naši civilizaci od tehdejší, nýbrž, když uviděl ústřední topení v lázních nebo politické agitační nápisy na zdech, vždy znovu zvolá: docela jako u nás.

Ovšem že můžete učiniti také opak a Mark Twain ukázal ve své nádherné knize „Yenkee na dvoře krále Artuše“, jak velmi se liší obyčejný způsob života našich dnů od dřívějšího. Ale právě ten, kdo chce věci vylíčiti exaktně, musí zdůrazniti překvapující podobnost mezi antikou a naší dobou. Theodor Mommsen na příklad způsobil, když prostě nahradil zaniklá antická slova, připadající nám pompejské, moderními, která se s oněmi pojmy kryjí, že politické dějiny Říma čtou se nám jako oddíl dnešních dějin. I historické události, sběhnuvší se kolem Kleopatry, které se nám zdají tak dobrodružně zaniklé, působí, použijeme-li jednoduchého prostředku Mommsenova, bez jakéhokoli násilí a bez nutnosti dalších změn jako události dneška. Rozdíl mezi Kleopatrou Shakespeareovou a mezi Kleopatrou Shawovou spočívá v tom, že Shakespeare zdramatisoval několik stran Plutarcha a Shaw několik stran Mommsena. Co z toho vzešlo, jest překvapující. U Shakespeara je to zhýčkaná velká dáma z r. 1600, divoká a dětinská, u Shawa zhýčkaná velká dáma z r. 1900, divoká a dětinská, a přece Plutarch tak jako Shakespeare, jako Mommsen a jako Shaw nečinili nic jiného, než že podali jednoduše skutečnost. Neboť Kleopatra nejednala v roce 60. před Kristem jinak než jak by byla jednala v r. 1600 nebo v r. 1900 po Kristu.

Člověk je týž.

Vím, přirozeně, jak dalece ovlivňuje konvence život a jednání člověka. Ale bytost člověka, jeho afekty, jeho původní pudy se těmito konvencemi nemění a v rozhodujících situacích, v afektu, nejedná podle těchto konvencí, nejedná na podkladě svých nabytých vlastností, nýbrž na podkladě těch, které zdědil: jedná tu jeho otcové a jeho praotcové. Chcete-li, změnilo se mnoho v zevních životních formách lidí, chcete-li, změnilo se málo, to závisí, jak již řečeno, od pozorovatele. Ale v bytosti člověka, pokud jde o jeho ničivý pud, o jeho sexuální pud, o jeho potřebu uplatnění, o jeho potřebu projevu a o jeho, ach, tak slabý sociální instinkt, nezměnilo se ničeho.

Máme nesčíslně mnoho obrazů a soch antických lidí. Tyto obličejy jsou vesměs dnešní obličejy, které se od tváří dnešních lidí neliší. Mezi obličejem římského bankéře, který ukazuje jedna socha v museu v Neapoli, a mezi obličejem kteréhokoliv určitého dnes v Berlíně žijícího bankéře není rozdílu, a legátí zobrazení na některých římských reliefech mají obličejy dnes žijících pruských generálů. Naleznete v museích antického umění ženské obličejy, které by mohly býti reprodukovány ve „Vogue“. Naleznete tam sedláky, řemeslníky a boxery dneška.

A když čtete dopisy pocházející z antiky, lehce nahozené dopisy Ciceronovy nebo Pliniovy, když čtete popisy všedního života antických dob u Juvenala, u Horáce, u Lukiana, u Martiala, užasnete, jak vám budou připadatí moderní. Politické intriky, žaloby na marnotratnou a drahou dámskou módu, rozhořčená líčení o luxusu parvenuů, chytrácké plány

spekulantů s pozemky, nářky na uštvanost a hluk velkoměsta, malé intriky literátů, prolínání politiky s bursovním obchodem, to vše nalezneme před 2000 lety tak jako dnes. Cicero sděluje dobrému příteli ve spěchu, že dává přece jenom přednost rozhovoru o literatuře s Césarem při dobře sestaveném menu než o politice. V jiném dopise se nařiká, že republikán Brutus používá svého politického vlivu k tomu, aby zvýšil své úroky na 24%. Plinius referuje o stížnosti maloasijských obchodníků s masem, že následkem pronikání křesťanství klesá odbyt masa, které odbírali z chrámů velmi citelně a žádají se proto důrazně energická opatření proti této státu nepřátelské společnosti. Existuje dopis jakéhosi otce Talasse synovi Aristarchovi, studujícímu v Alexandrii, ve kterém otec syna vyzývá, aby poněkud více šetřil, neboť mu posílá příspěvek už naposledy. Cicero píše ve spěchu své ženě — velmi zaměstnaný advokát a politik měl vždy naspěch — že jede na dva dny na venkov, aby hleděla, by koupelna byla mezi tím dána do pořádku.

Curtius a pan Brown.

Snad mně nyní namítnete, že to je slabý důkaz, jsou-li dnes tyto kudrlinky všedního života zrovna takové jako před 2000 lety. Jde o něco jiného. Jde o otázku, zdali naše větší bohatství, vyšší životní úroveň našeho života nezměnily našeho pocitu o životě. Budete žádati, abych vám laskavě dokázal, že jsou nám vnitřní projevy antického člověka stejně srozumitelné jako projevy našich vrstevníků. A bych vám dokázal, že pan Smith nebo pan Brown, vy a já na tytéž události, na tentýž pohled, na tutéž situaci stejně reagujeme jako před 2000 lety nějaký Cajus nebo Quintus nebo Curtius.

Na takovou výzvu mohu pouze odpovědět: Ano, jsem přesvědčen, že na stejnou zevní situaci odpovídáme stejnou vnitřní reakcí jako antičtí lidé. Jsem o tom tak přesvědčen, že v podstatě jsem založil celé své spisovatelství na tomto podkladě, neboť jinak by bylo nemožné psáti historické romány mojí metodou. Zdůrazňuji totiž, jak jste asi zpozorovali, ve svých historických románech to, co máme s minulostí společné, a nekladu žádného důrazu na to, co nás od minulých období odlišuje.

Vím ovšem, že prostředí jest podstatnou součástí člověka a že člověk nemůže býti vytržen ze svého prostředí, aniž by se jeho obrysy podstatně změnily. Ale na druhé straně jsem pevně přesvědčen, že podstatná část jeho jsoucnosti, to nejdůležitější, jeho podvědomí, jest prostředím málo dotčeno. Chceme-li zkoumati bytost člověka, potřebujeme bráti jeho okolí jenom potud v úvahu, jako musí grafolog, který se snaží poznati bytost člověka z jeho písma, bráti v úvahu papír a písemnou látku.

Umění jejich a naše.

Jak můžete zjistiti, jak to vypadalo v nitru člověka zaniklého období? Nejsnáze to zjistíme podle jejich uměleckých děl. Umění nepůsobí přece tím, že by hledělo příjemce logickými závěry přesvědčiti, nýbrž tím, že působí přímo na jeho cit. Příjemce, takový jest smysl každého uměleckého díla, má se vcítěním do díla umělce s jeho pocity, s jeho bytostí ztotožniti. Tvůrce uměleckého díla spoléhá na to — neboť jinak by zůstával bez účinku — že příjemce bude na zobrazené události reagovati právě tak, jako on sám, posměchem, zuřivostí, bázni, soucitem. Zdali lidé některého dějinného období stejně cítili jako my, můžeme zjistiti, když zkoušíme, je-li jejich umění dosud živé nebo má-li již jen museální ráz.

Nechci poukazovati na docela velká umělecká díla antiky, před nimiž máme jakousi konvenční úctu, která bezprostřed-

ní účin ovlivňuje. Prosím vás však, abyste si s tohoto hlediska prohlédli různá ta malá umělecká díla a umělecko-průmyslové předměty, které byly vykopány v Pompejích. Zde můžeme na způsobu, jak byla tato umělecká díla vpletena do každodenního života, jak byla použita k okrase domu, nábytku, předmětů každodenní potřeby, neobyčejně jasně pozorovati každodenní působení těchto uměleckých děl a vkus průměrného člověka oné doby. Jest to přímo strašidelné, jak přesně se kryje tehdejší vkus s dnešním. Většina věcí, které tam byly nalezeny, jest brak, řemeslně velmi dobře zhotovený, leč hromadný. Sladké malé putty, idylické žánrové scény, hoši s husami, rybářští hoši, smějící se satyři, kteří pronásledují nymfy, scény z denního života, dámy při toaletě, květiny a plody, krátce tisíce sladkých a roztomilých věcíček, které považuje dnešní průměrný vkus za stejně sladké, milé, příjemné, potěšující umění. Velké umění má na umělecké potřebě pěstěného, civilisovaného města důchodců, kterým byly Pompeje, asi tentýž podíl jako dnes za stejných poměrů na umělecké potřebě podobného města, tedy podíl velmi malý. Většina těch hromadně zhotovených malých výrobků uměleckých nalezla by však dnes stejně dobře trh.

Pokud jde o literaturu, byl výběr pečlivější. Zachovalo se relativně málo braku a velmi mnoho velkého umění. Průměrný člověk dneška se jaksi ostýchá čísti tyto knihy. Oceňuje je velmi vysoko. Oceňuje Homéra a Tacitu, ale prakticky čte Wallace. Jestliže se však opravdu odvážíte do antické literatury, pak budete příjemně překvapeni, jak relativně málo jest mrtvá. Většina těch věcí působí bezprostředně živě, jsou to naše city, které tu k nám mluví, podvědomí těchto básnických děl jest našim podvědomím. Ať jest podněcován pud ničivý nebo sociální instinkt, ať se básník obrací k našemu magickému citění nebo k našemu strážlivému smyslu pro skutečnost, ať se dotýká velkých pracitů nebo malých subtilních citových zátočin, které s sebou přinesla civilisace: vždy jsou to naše city. Když přijde Odysseus po desíti letech jack-londonovských dobrodružství domů a nikdo ho nepozná, ani jediný člověk, jenom starý pes na dvoře, působí toto místo dnes právě tak jako před 3000 lety. A když vypravuje Horác, jak potkal náhodou známého, který je špatným spisovatelem a který mu chce všude předčítati svou poslední short story, a jak Horác, čím dále tím zoufalejší, vymýšlí nové výmluvy, aby tomu ušel, pak se usmíváme tak jako čtenáři před 2000 lety. A když chce u Aristofana nějaký muž odevzdati poselství pro mrtvého a potká pohřební průvod a chtěl by rád tomuto mrtvému odevzdati poselství pro jiného, když se mrtvý náhle vzpřímí a prohlásí, dobře, převezte me, ale pod podmínkou, že dostane 2 marky zpropitného, pak chápeme Aristofana a jeho mrtvého právě tak, jak jim oběma rozuměli před 2300 lety Athénané.

Jsem tedy přesvědčen o tom: i když se šaty, technika, vědy a některé zevní životní formy civilisovaných bílých lidí v posledních 2000 letech změnily, málo se změnilo jejich nitro.

Vyhlídka do budoucnosti.

Snad budete chtít vědět, proč jsem zvolil za východiško římskou říši před více než 2000 lety a budete se mne tázati, považují-li za prospěšné v nějakém smyslu, abych srovnával nás právě s oněmi lidmi před více než 2000 lety.

Zvolil jsem vrcholnou dobu římsko-řecké civilisace z těchto důvodů za východiško: Myslím, že poslední podstatná změna v duši bílých lidí se udála tehdy, když skončili vývoj od lovců a nomádů v uselulé osadníky. Stále sídlíště, především velké sídlo, velkoměsto, ve kterém nezná už soused souseda, vyžaduje ve zcela jiné míře než lovecké a nomádké období bílého muže, aby sociální instinkt, aby morálka byly pěstěny

s pomocí všech prostředků, neboť jinak by taková sídlíště nemohla existovati. K dočasnému konci došel tento vývoj ve velkoměstské civilisaci římské říše. Tehdy se jenom stabilisovalo, čeho bylo dosud duševně docíleno. Zde se po prvé jasně ukázalo, jak to vypadalo v duších bílých lidí, když už nežili nomádky, nýbrž úzce pohromadě usedlí ve velkých sídlíštích. Na stavu, jehož bylo tehdy dosaženo, se, jak již řečeno, od tehdejška ničeho podstatného nezměnilo.

Považují-li za účelné konstatovati právě nyní, že jsme se vnitřně dosud nedostali za toto období, pak to činím proto, poněvadž se mi zdá, že nyní toto „ještě ne“ přichází ke konci, že jest dosaženo bodu, od kterého to půjde rychle nahoru.

Ovšem, každá generace věřila vždy, že právě ona znamená obrat. Každé období vidělo s hrůzou, jak bylo barbarské a každé věřilo, že právě ono zažije vzestup. Člověk potřebuje očividně této víry, aby mohl žít, aby si nemusil zoufati. Dnes však jest tato optimistická víra něčím více než pomocnou konstrukcí, dnes lze tuto víru podepřítí dobrými rozumovými důvody.

Dosud byl totiž člověk spjat s hroudou a během obou těchto století bylo toto spětí s hroudou, omezení osobnosti na malý kousek země vychvalováno jako zvláštní ctnost. Tím se vysvětlují dvě hlavní vlastnosti dnešního člověka, nacionalismus a příliš velké oceňování sedláka. Nejtěžším problémem národů bylo, užití vlastní zemi, lidé byli odkázáni na vlastní malé okry, na sedláka. To, co on vyráběl, jenom to byl základ života celé země.

S pokrokem techniky, s usnadněním dopravy se toto vše od základu změnilo. Poživatiny, které musily býti dříve dobývány s ohromnou námahou z vlastní půdy, jsou dnes dopravovány desetkrát snadněji a levněji z jiných dílů světa. Zevní platnost usedlého sedláka jest tím otřesena stejně tak jako vnitřní.

A stejnou měrou jsou otřeseny základní zásady nacionalismu. Dříve byli lidé odkázáni na ty spoluobčany, kteří žili v nejbližší jejich blízkosti, oni byli jediní, kteří mohli pomoci v bídě, jediní, kteří mohli opatřiti potřeby života. Naše technika, usnadněná doprava změnila od základu také tyto podmínky. Natrvalo nebude lze zatajovati, že nacionální omezení neznamená dnes ani pro jednotlivce ani pro skupinu posílení a obohacení, nýbrž omezení a ochuzení. Dnes již započalo stěhování národů, které na se vzalo díky usnadněné dopravě docela jiné formy než to hnutí, které označujeme stěhováním národů. Jsou činěny oprávněné pokusy, aby byly s pomocí ostrých vystěhovaleckých zákonů překotnosti tohoto nového stěhování národů stavěny hráze a zabráněno katastrofám. Ale nezakážeme-li auta, železnice a letadla, telegraf, telefon, radio a kino, nemůžeme natrvalo zabrániti smíšení národů. Čím dále a čím snadněji se lidé seznamují s mravy jiných zemí, tím tíže bude možno zabrániti jim, aby pro sebe nepoužili toho, co v životních formách jiných shledávají příjemného a užitečného. Jak umělé jsou hranice mezi národy, jak nesmyslné jest místní omezování ve světě, který může býti dnes celý rychleji projet než bylo lze dostati se před 2000 lety po dobře upravených silnicích z jedné římské provincie do druhé, to musí na konec i nejtvrdohlavějšimu nacionalistovi napadnout. I když jest lenost a barbarský bojovný pud v lidech silně vyvinut, přece budou musiti na konec převzít jeden od druhého, co jim může pro tu chvíli sloužiti. Svět nebude pozůstávati věčně z četných děr, jejichž obyvatelé se navzájem před sebou uzamykají a číhají, jak by se nejuspěšněji mohli přepadávat, nýbrž stane se velkým hotelem, ve kterém bude vhodná ústředna pečovati o všechny za stejných podmínek.

(Přeložila Míla Grimmichová.)

Dr. V. Suk (Brno):

Lidské rasy a světová politika

Mnoho se nezměnilo.

Tento rok 1933 jest významným rokem pro věřící; v Římě oslavují okázalým způsobem, že podle podání církevních uplynulo tisíc devět set let od smrti zakladatele křesťanského náboženství. Na tento rok připadá však ještě jedno jubileum, také do Říma, sedmistoleté založení svaté inkvisice papežem Řehořem IX; toto jubileum se však neslaví; bylo by to bývalo vsutku zajímavé a dobrou vzpruhou k přemítání. Než i bez slavnostní pobídky lidstvo vzpomnělo si na tuto instituci a ukázalo, jak jen málo se mění mysl lidská. V hlavních rysech se nic nezměnilo, ani teorie ani prakse, jen záminky a formy dozvaly slabé obměny. Druhdy věznili, týrali lidi i pálii knihy pro víru, dnes tak činí pro rasu a v obou případech odpovídají pachatelé na omluvu jen nejasnými pojmy. Co je to víra a která je pravá, a co jest to rasa a která jest ta pravá? Jako dnes nechápeme jak rozšafní soudcové dali pálit lidi protože obcovali s ďáblem, zrovna tak a snad již brzo nepochopíme, jak mohli být mučeni lidé jen proto, že měli jiný nos. Otázkou jen zůstane: byli a jsou ti soudcové vsutku lidé klidným rozumem nadaní, či bytosti vzrušené velikým bludem; bylo by to úkolem pro znalce mysli, ponecháme proto stranou pachatele i jejich pohnutky a všimneme si předmětu jejich snažení — lidských ras.

Měří se nosy...

Jest tomu právě sto let, co byla v největším rozkvětu frenologie, ten dnes nám tak směšný „hrbolkozpyt“, který dle malých výstupků a hrbolků na lebce určoval mravní a rozumové hodnoty lidí. Smějeme se tomu nyní, a přece zase vidíme, že s nejménější tváří badatelé měří nosy lidí, aby dle jejich rozměrů a snad barvy očí a vlasů určovali — lidské rasy, jež pak opět jsou tříděny na hodnotné a bezcenné. Ani bychom to nevěřili, kdybychom nebyli toho svědky, avšak uvěříme tomu, vzpomeneme-li si z dějin, že také oni soudcové, kteří dali pálit čarodějnice, tomu věřili a byli pevně přesvědčeni, že konají dílo dobré, ba i bohumilé. A přec každý pěstitel jablek by těmto novodobým frenologům mohl říci, že panenské jablíčko se nedá poznat jen podle délky stopky neb podle délkoširokového průměru jablíčka, že k tomu je třeba ještě znát i barvu kůže, její tloušťku, hustotu dužiny, její chuť i vůni. Zrovna tak jest tomu i s lidskými rasami, na jejichž určení nestačí několik rozměrů. Také ne forma nosu, ta již dokonce ne, neb ta se v stejné vyspělosti najde nejen mezi obyvateli Balkánu anebo židy, roztroušenými po celém světě, ale zrovna tak pěkně u lidožroutských Papuanců ve vnitrozemí Nové Guineje. To tedy k určení lidských ras nestačí, a proto si také hned řekneme, že by tak zvané rasy v Evropě, jako na př. severská, středozevní, dinárská a podobně, vůbec rasami nejsou, nýbrž jen místní odchylky jediné rasy bílé, k níž ovšem zrovna tak patří židé. To dnešní třídění jest ovšem jen pláštikem pro kulturně nezkracený nacionalismus, jako kulturně nezkracené věrouky znaly ďábly a jejich obcování s lidmi; také dle této víry jednaly, zcela obdobně, jen pod jiným jménem. Všechny ty místní evropské odchylky člověka nejsou však rasami, neb mění se velmi

rychle, a dnes již víme, že během dvou tří generací nastávají dosti značné změny. O podobných zjevech vědí dobře pěstitelé dobytka a proto již dávno nemluví o rasách, nýbrž jen o „místních rázech“, jako na př. hanáckém rázu skotu a pod. Jen moderním „frenologům“, jichž celé umění leží jen v jejich měřicích nástrojích, není, jak se zdá, to známo, a ovšem určitým politikům vratkost těchto vědomostí nevadí vůbec, ba snad jim prospívá, neb nejasné pojmy jsou velmi vláčné. Doufejme, že názory jež vedou k posuzování hodnot lidských jen podle kulatosti hlavy, nebo formy nosu či barvy očí, nepotravají dlouho a zmizí ve skladišti haraburdí a vědecké veteše jako druhy alchymie, frenologie a pod.

Kde vzniká opravdový rasový problém.

Daleko větší význam pro světovou politiku mají však skutečné lidské rasy, tedy ony velké skupiny lidské, vyznačující se četnými odlišnými znaky, neměnicími se po mnoho tisíciletí, tedy tak zvaná rasa bílá, černá, žlutá, nebo Běloši, Černoši a Mongolové. Jest pro toto dva c a t e s t o l e t í p ř í m o z n a k o v ý m, že v něm nabývají významu v nebyvalé míře rasy dvě, to jest Černoši a Mongolové, a tím povstává ve světové politice nový činitel, který staví proti sobě Evropany, Asijce a Afričany. Obyvatelé střední Evropy jsou velice zaneprázdněni místními starostmi, nepocítují dosud vůbec tento mohutný protitlak, který však roste den ode dne. Za to však národové s velikými dějinami koloniálními, tedy především Anglosasové, a to nejen Britové, ale též Američané, pak Francouzové, Holanďané i Rusové, pozorují již delší dobu, jak se bortí a hroutí „Bílý velmocný Bůh“. Padá prestiž bílého plemene, černí i žlutí závodí téměř v růstu vlastního sebevědomí. Tu se rodí daleko větší, ba přímo ohromující problémy, proti nimž evropský rasový blud jest malichernou hračkou.

Jest tomu málo desítek let, co běloch byl pro všechny barevné lidi představitelem nadčlověka, kterému jeho bůh dal nadpřirozené síly, aby jich užíval k ovládnutí světa. Zdálo se to zcela přirozeným a samozřejmým. Všechny barevné rasy byly určeny, aby sloužily bělochům, všechna bohatství jejich zemí patřila bělochům, jakmile na ně sáhli. A běloši na ně sahali všude, kamkoliv přišli, vždy právem silnějšího. Dějiny expanse bělošského plemene jsou toho dokladem, a celé tak zvané mezinárodní právo, s výjimkou několika málo posledních let, jest jen nepsaným právem vyrostlým ze zvyklostí předcházejících věků, tedy založené vlastně na praktikách dobyvatelů, filibustýrů a dobrodruhů. Časy se však rychle mění a právě naše století, jež se vyznačuje tak velikým technickým pokrokem, který beze sporu z 99 procent jest výplodem mozku bělochů, znamená úplný obrat v nazírání barevných ras na bělochy, jejich moc a hodnotu jejich celé technické kultury a duchovní civilisace. Jest nesmírně poučným sledovati příčiny, proč se tak děje. Dosti se o tom přemýšlelo, a jest nasnadě, že jsou to příslušníci národů koloniálních, kteří se především touto otázkou zabývají. Než překotný vývoj názorů o hodnotě jednotlivých ras nezastaví se jen u některých národů a musí v brzkou upoutati celý svět, protože usnadnění a urychlení spojení jednotlivých dílů světa má ovšem v zápětí i rozšíření styků myšlenkových.

Proč upadá vážnost k bělochům.

Byl to na příklad Lord Irwin, bývalý místokrál indický, který udal tři příčiny, proč běloch ztratil svou gloriolu v očích jiných plemen, tedy zejména Asijců a Afričanů. Za prvé porážka Rusů v rusko-japonské válce na počátku tohoto století, která ve velkém měřítku ukázala, jak bělošská velmoc byla vojensky zrcena žlutým vojákem. Za druhé světová válka a používání barevných vojinů proti vojinům bílým, které jednak ukázalo všem barevným, jak se bílí křesťané navzájem dovedou milovat a jak jsou zrovna tak smrtelní před kulomety, ať již je obsluhuje běloch nebo černochoch. A jako třetí důvod udává Lord Irwin, který má velké zkušenosti životní mezi různobarevnými rasami — biografickou kulturu hollywoodskou. Tento poslední činitel jest pro nás nesmírně zajímavý a měl by nabádat k přemýšlení. Ohromné rozšíření biografů po celém světě, zejména ve všech přístavních městech, nízké vstupné, umožňující nejširším vrstvám přístup v kteroukoliv volnou chvíli, to vše rychle působilo, že obsah filmů otevřel oči všem orientálcům a ukázal jim bílého pána v pravém světle, a ještě k tomu ve světle vlastního znázorňování. Vždyť vraždy a střílení, trískání klacky do hlav, opilství, prostituce, nevěra a všeho druhu licoměrnictví byly skoro jediným námětem těchto filmů, chrhlených do světa rychlostí téměř neuvěřitelnou. Domnívám se, že tento třetí důvod Irwinův jest znamenitý postřeh, a teprve při tomto srovnání, jak působila tato filmová pseudo-kultura na jiné rasy, dává i nám tušit, kolik škody asi nadělala i v Evropě a tudíž také i u nás, zejména u naší dosti vznětlivé mládeže, tak náchylné k povrchnímu napodobování. Nepochybíme asi mnoho, řekneme-li, že asi světová válka a všechny ty poválečné těžkosti nejvíce přispěly k ztrátě prestiže bělošské rasy, celé její kultury a tím také i jejího náboženství, jež po všech těch zkušenostech válečných bylo pro rozum ostatních plemen pohříchu jen náboženstvím kulometů.

Ale tyto příčiny, jak je uvádí Lord Irwin, nejsou jediné; patří k nim, podle našeho názoru i působení misionářů mezi různými primitivními skupinami lidskými a pak následky otroctví v Severní Americe. Působení misionářů mělo jednak následky velmi blahodárné, že ubohé, často bezbranné primitivy nejednou chránilo před ničením puškou, pálenkou a příjící; bylať začasť tato trias jediným přínosem, který nabízeli dobrodruzi dobývající cizí části světa. Naopak však misionáři, ovšem bez zlé vůle, škodili celému vývoji primitivů tím, že je svým poučováním a zaváděním evropské kultury učinili úplně závislými na misijních stanicích a tím byli lidé, až dosud zcela soběstační, pauperisováni a odkázáni na nezbytnou podporu, bez níž by nebyli s to udržovati „evropský standard“, to jest na příklad evropské cáry místo domácích koží a evropské konservované, prabídné potraviny místo původní výhodné stravy, odpovídající poměrům. Že i celé myšlení těchto lidí je popleteno, jest skoro samozřejmé a jistě veliká chyba, kterou ovšem odpovědní činitelé si nikdy nepřipustí. Ale kdo jednou viděl tu smutnou frašku, theologický disput, na příklad pokřtěného černochocha katolika a pokřtěného černochocha kongregacionalisty, tomu nevymizí z paměti dojem toho tragického omylu vtoukání myšlenek „bílých“ do hlav „černých“. Jest ovšem samozřejmé, že všichni přemítající jedinci mezi rasami barevnými, a těch

jest více, než si myslíme, brzo postřehli ty veliké nesrovnalosti v učení bělochů a tak se dnes všeobecně může říci, že se barevní přidržují všech těch různých věrouk bělošských jediné z důvodů hmotných. To vše jest jistě jen „lip service“, jak to Angličané výstižně nazývají, tedy jen víra ústy, ne srdcem.

Dalším důvodem jest podle našeho názoru bývalé otroctví v Severní Americe, jež v několika letech přinese zejména Spojeným státům ještě velice těžké otázky k luštění, vždyť za krátko bude barevných jen ve Spojených státech na dvacet milionů a přibývá jich rychleji nežli bělochů! Jest známo, že krátce po objevení Ameriky počal dovoz černých otroků, zejména ze západního pobřeží Afriky do celé Ameriky a během několika století dovezeno jich snad několik milionů. V Jižní i ve Střední Americe nastalo určité splnutí hlavních mísejících se ras lidských, avšak v Severní Americe zůstalo dokonalé oddělení společenské, i když výsledek vítězného boje severu proti jihu v letech šedesátých minulého století přinesl aspoň na papíře úplnou rovnost všech. Přes to vše se však vyvinula silná vzdělaná i zámožná menšina barevná, jejíž vliv stoupá den ode dne, a co jest hlavní, nejen v Americe, ale i v Africe. Je to právě Amerika, která dodává nyní také agitátory barevné, již pečují, aby obyvatelstvo Afriky poznalo svou sílu i početnost. I důležité spisy Leninovy byly přeloženy do domorodých jazyků afrických a tak i v Africe nepřehledné miliony černých počínají se probouzet ze svého spánku z doby kamenné. Že k tomu přispěla hodně světová válka a používání černošských vojáků proti bělochům, leží nasnadě, ale velice důležitým činitelem jsou všechny ty následky bývalého otroctví v Americe a nynějšího překotného vývoje po osvobozující válce severu proti jihu.

Probouzející se svět.

A tak vidíme nyní po celém světě zajímavý zjev. Mezi tím, co se Evropa a Evropané hádají na podkladě dětinských teorií tak zvaných antropologů, kteří jedinci jsou lepší, zda ti s kulatou hlavou nebo oni s rovným nosem, chystá se celý ostatní svět proti Evropanům, aby se jich zhostil úplně. Veliká Indie se sta miliony obyvatelů, z nichž nemalá část jest dokonce nám poměrně dosti blízka, nejen jazykově a myšlenkově, ale i tělesně, hlásá vyproštění z nadvlády cizího, zapomínajíc při tom ovšem, jak se obyčejně stává, kolik i znamenitého se jí od této cizí nadvlády dostalo. Mocné Japonsko nezakrývá již dávno svou tvář. Jen málo desítek let stačilo, aby si osvojilo z bělošské technické kultury čeho mělo třeba, aby se bělochům ubránilo; dnes však již se jeví silné proudy veřejného mínění japonského, jež (a to ovšem nevím, zdali snad ne právem) tvrdí, že evropská duchová kultura jest ubohá proti japonské, proudy mínění volajícího po odevproštění. A ve východní Asii, zejména v Číně, vidíme, jak povrchní myšlení bělošské a povrchní fermežování křesťanstvím evropské vážnosti nepřidalo; vždyť bylo to vskutku směšné, jestli jsme četli ve zprávách křesťanských misionářů v Číně, kteří začasť byli jen předvoji obchodníků, že Číňané jsou „pohané“, jež nutno obrátiti na víru! A tímto označením „pohané“ byli zařazováni do stejné kategorie jak příslušníci národa takových myslitelů jako byl Laotse a Kingfutse i se skutečnými lidožrouty z vnitrozemí Nové

Guineje! Při tom v celém čínskojaponském světě byla každému myslícímu zjevna nejen zlata lačná řevnivost jednotlivých mocenských skupin bělošských, ale i jejich exponentů morálních navzájem se úporně potírajících a zesměšňujících; a také licoměrnost kulturní, založená zejména na nesmyslném pohlížení na věci zcela přirozené a vyvěrající právě u Evropanů z jejich morálky, kdežto všem Orientálcům tyto zjevy nemohly býti předmětem šuškáni. Právě při tomto střetnutí se různých ras lidských vidíme stále více, jak se bortí celá tak zvaná evropská kultura myšlenková, jen protože jest nepoctivá a neupřímná.

Podobně jest tomu na ostrovech filipinských, podobně i v oblasti francouzské východní Asie, jakož i holandské Indie, kde přec již od pradávna byla také stará kultura namnoze velmi významná. V celku tedy vidíme, že velké skupiny lidské se starou kulturou svéráznou se pomalu zvedají, aby se úplně vyprostily z odvislosti bělošské, a k tomu přistupuje nyní pomalu i ten velký kontinent africký, jehož jedna část obyvatelstva má také svou kulturu již prastarou, a jehož druhá část oplývá velkou nezdolností fysickou i genetickou a může nyní za pomoci buditelů své vlastní pleť býti pobízena k úplnému procitnutí. Jen zcela malé skupiny lidstva, jež jsouce jednak stranou, nebo pro příliš malý počet nemají významu světového, zdá se, podléhají úplně ničivému vlivu pro ně nevhodné kultury evropské, jako na příklad nepočtení domorodci australské, kteří kvapem vymírají a dále na mnohých místech i Eskymáci a Indiáni, Křováci a pod. Zato ty tři velké skupiny lidské, ony skutečné lidské rasy, běloši, černoši a žlutí, ti se navzájem chystají k všeobecnému vyúčtování. To vyúčtování nemusí se státi zbraní, ale může býti jen hospodářské a povede jistě k jiným názorům na mezinárodní práva i smlouvy.

To zdají se nám důležité zjevy, v celém světě se připravující, proti nimž projevy nenávisti světlookých proti tmavookým a rovnonosých proti jinonosým nepatrností, založenou na přepjaté úctě k malicherným výsledkům vědeckých drobnůstek, a v míře nemalé i na filosofických předpokladech zužitkovaných politicky. Svět velký, to jest všech pět kontinentů naší země, spěje však rychlostí letadel k velkým problémům zápolení hlavních ras lidských. To, po našem názoru neznamená soumrak malých národů, kterým nechť zůstane úkol hájit svět před úplným egalizováním dnes tak opěvovanou standardisací. Však již i v zemi největší standardisace, v USA, projevují se proudy proti ní, jež jistě jsou i založeny na vlivech velké vzdálenosti různých krajín jinak jednolitě státní oblasti. A domníváme se jistě právem, že právě v rázovitosti určitých okrsků leží záruka i zrodů svérázných jedinců, kterým odjakživa patřil úkol, myšlením tvořiti nové a vésti k zlepšování.

Evropa však dnes se dusí v malicherných bojích jako by ani nebylo radia a letadel, stírajících hranice začasť nepřirozených oblastí, a oslavuje milostivým létem zakladatele věrouky mírové, jež bělochům nikdy míru nepřinesla. Zapomíná při tom však úplně na jubileum nenávisti, jež také se z této krásné, však příliš éterické nauky zrodila; jenže před sedmi sty lety byla předmětem této nenávisti a pronásledování víra v kterési mysterium věrouky, dnes jest to víra — v rozměry nosu. Než, plus ça change, plus c'est la

même chose, jest jedno, jaké jméno víra má, dokud se najdou nepřemítající tvorové, aby jí věřili, dokud tito věřící mají většinu, aby vládli, anebo zbývající nemají statečnosti, aby se nadvlády zbavili.

literatura a umění

Otto Rádl:

Kýč dovolený a nikoli

Jeho přírodopis.

Etymologie pojmu „kýč“ není dosud dobře známá, protože jeho odvození od anglického „sketch“ chybně vysloveného „skýč“ a zkomoleného na „kýč“ sotva koho uspokojí. Přenos původního významu slova „sketch“ znamenajícího skicu, náčrt, potom pouhý náznak, a pak něco nedokonalého, pouhé paumění — se nezdá příliš spolehlivým.

Ani o obsahu tohoto pojmu se neshodneme a nedovíme se ho nikde uspokojivě. „Kýč“ je vždycky protikladem ke skutečnému umění, znamená umění falešné, je k němu ve stejném vztahu jako ke zlatu pozlátko. Zatím, co mnozí lidé žijí blaženě, bez tohoto rozlišení a nalézají mnoho spokojenosti v divadle i v četbě, trpí presensitivní zaslíbenosti kýčem nesmírně, při každém pohybu potkávají a slyší i vidí ho ve všem a všudy.

Nakonec setkali jsme se i s pojmem „kýče z ušlechťené h o“ (Edelkitsch), s nímž prý je možno se smířit, který je přípustnější. Obchodníci s obrazy, řed. divadel, nakladatelé knih a výrobci filmů mají tento druh kýče nejraději, protože k němu jsou obě strany nejpřívětivější a tento druh je pro ně tedy také proto obchodně nejvýhodnější. Při ušlechtilém kýči se kritik nemusí mračit, smí se usmáti, smí napsati několik blahovolných řádek — a obecnostvo se může ustrkatí před pokladnami a zářiti jako serie nových úplňků.

Jisto je, že obecnostvo miluje kýč a že se žádný umělecký průmysl bez něho neobejde: nemohou bez něj žít divadla Národní, Městská ani filmové výrobní. Podle čeho však poznáme, že kýč je dovolen, anebo že není? Podle čeho poznáme kýč vůbec? To se ponechává „uměleckému cítění“ kritikovu, a on rozhoduje před touto hypotetickou instancí s širokou libovůlí.

Diagnosa.

Myslím, že bychom se marně snažili naléztí kvalitativní rozdíl mezi kýčem a uměním. Spolehlivějším bude, budeme-li hledati tento rozdíl v kvantitě ryziho životního obsahu, v intenzitě, s jakou reálná materie byla přetavena a přeměněna v látku uměleckou, ve vzdálenosti díla od konvence forem, situací, výrazů a obrátů, jeho původnosti, s níž nový obsah zvládá novou formou a vyhýbá se jakémukoli mechanickému usnadňování tohoto procesu.

Kýčem je stejně kniha Bohumila Brodského jako Marlittové, protože jejich životní obsah se rovná nule, venkovani jednoho jako aristokratická společnost druhé jsou pouhými schematy, jsou konstruováni z předpokladů, nemají však životní intensity — žádný z obou autorů se nevžil v jejich skutečný svět, aby jej buď hodnotil nebo výrazně transponoval do literární formy, nestarali se o podstatu jejich bytí nebo úplnost jeho evokace v novém díle, nýbrž spokojili se povrchním způsobem, že své osoby použili jen za figurky apriorních příběhů — jejich díla jsou vyprávěna řečí konvenční, všední, ošumělou, nikde látka si nevyvnutila svůj spe-

cifický výraz, nýbrž všechny stavy a situace jsou vtěsnány do této bezbarvé a líbivé formy — průběh všech dějů a zvládnutí všech problémů výrazových děje se mechanicky, způsobem, který už známe odevšad a který se dá předem ji určití.

Kýčem jsou filmy Karla Lamače, pro všechno totéž: protože u něho děvče z pensionátu („Netopýr“) se neliší roztomilostí, hopsavostí a svým šklíbením ani trochu od divčiny vyrostlé mezi skotskými vojáky („Dcera pluku“) nebo od dcerky z malé české domácnosti („Kantor Ideál“), protože tedy tyto figury jsou jen předem daná schemata, jež nemají individuality, v nich se nezrcadlí nic z jejich prostředí — protože jejich osudy se odehrávají jen v pouhých kulisách zdánlivě rázovitěho světa, z něhož však je zachycen jen pouhý jeho povrch, nikoli podstata — je to kýč, poněvadž řeč režisérova je všude stejná, způsob jeho fotografie, střihu a překvapení je tentýž, jde-li o francouzskou aristokracii či o severoanglické podloudučníky — režisér si tu osvojil určitou výrazovou formu, kterou aplikuje mechanicky na každé své nové dílo, a v obsahu se spokojuje stejným způsobem jen konvenčními, stále znovu se vracejícími týmiž duševními stavy, týmiž malichernými problémy, že stále tatáž schemata dějová obléká jen do kostýmů různých barev a staví je do kulis různých tvarů, a nikde se nezmocňuje svým dílem života s nové strany, neobjevuje novou jeho tvář, nevyslovuje nové jeho problémy, jsa beze vztahu ke své době, i k jejímu obsahu.

A psychologie.

Znaky kýče jsou ve všech těchto případech nejrozmanitějšího druhu, zasahují jednou do obsahu díla, jindy se vztahují k jeho obsahu nebo k jeho náplni myšlenkové. Kýč není možno spolehlivě definovatí pomocí žádné této složky, poněvadž v žádné z nich se neliší od skutečného umění některým znakem snadno postžitelným. Všude se odlišuje od umění jen nedostatkem intensity, nedostatkem odvahy, nedostatkem novosti, nedostatkem individualnosti; liší se od něho kvantitativně.

Posluchač, čtenář, divák a návštěvník ho milují, protože je nepřekvapuje novostí výrazu a neodchyluje se obsahem od jejich zkušenostní sféry. Mají rádi díla, která mluví jejich jazykem, jazykem obyčejným, kterému rozumíš jako své mateřštině, mají rádi autory, kteří jim sice ukazují nové sféry, ale nenamáhají se vyniknouti do jejich individuálních zvláštností, nýbrž navazují ve všem na jejich obyčejné zkušenosti, milují ty, kdož je nenutí zaujímatí stanovisko, a nestaví jim před oči děje, k nimž je třeba světového názoru, morálního přesvědčení, nebo příznání politické barvy. Mají rádi každého, kdo jim ušetří morální hodnocení tím, že jasně předurčí rozdělení sympatií a antipatií, dobra a zla, a že nemíchá mezi nimi hranic. Chtějí slyšetí o svých láskách, starostech a vášních, a ty jsou malé a obyčejné: nemilují excessivních duševních stavů, vybičovaných situací, dějů, které se odchylují od normálního průběhu. Nezajímají se o život, jaký je, nýbrž chtějí, aby se před nimi evokoval život, jaký by se jim hodil: proto nemilují naturalistických detailů, nemilují vůbec přílišných podrobností, ošklivost životního obsahu posuzují jako nedostatek umělecký a krásu žádají takovou, kterou mohou sami snadno naléztí, neboť krása vrcholů jim je cizí. Proto běžní čtenáři, diváci a posluchači milují kýč, ze svého vlastního života pochycují také pouze kýč: proto jsou kýčem skoro všechny dopisy mladých mužů, deníky mladých dívek, vyznání všech milenců a hovory všech manželů.

Všichni milují kýč potud, pokud vtahují umění do svého privátního života, pokud požadují od knihy, filmu, divadelního představení, aby jim podporovaly jejich dobré trávení a klidný spánek. Jakmile někdo uznal samostatnou existenci

onoho obrovského pomyslného světa umění a počal se sám přenášeti do něho, poznávati jeho zákony a žítí v něm, v novou částí svého bytí, pak je pro kýč ztracen.

Kýč příjemný.

Na podstatě kýče nic nemění jeho eventuelní formální a technická obratnost, nýbrž jen jeho poměr obsahu k formě. Kýč může býti formálně naprosto virtuosní; Maurice Deobra vyrábí kýč v bezvadné formě, stejně jako Arnošt Lubič nebo Géza von Bolváry ve filmu. Stupňuje-li se tato formální virtuosita, nepromění se kýč sice ještě v umění, může se však státí velice zajímavým fenomenem na periferii umění. Může se proměnití v kýč z ušlechťený.

Lubičova „Přehlídka lásky“ byla kýčem: z feudálního světa jsme tu nepoznali nic z jeho problémů politických a vztahů sociálních, specifické situace psychologické vyrostlé z tohoto prostředí nám nebyly postaveny před oči, nebyly transponovány do sféry obrazů zvláštní děje tohoto světa, jeho líbivé kostymy a interiéry byly využity jen za záminku pro banální erotické situace, přelázané a denaturované. Místo větve s dozrálými vonnými merunkami byly nám servírovány knedlíky s marillami z amerických konserv. Většinou diváků to chutnalo dobře a tato večere v obrazech jim sloužila ke zdraví. Skutečné umění však nám má evokovatí vůni živých plodů, nikoli odér kuchyně.

Jestliže se však filmem „Přehlídka lásky“ přece jen musíme zabývatí, je to pro jeho technickou brilantnost a pro úmysl jeho tvůrce. Víme, že dovede také něco jiného a lepšího, že si dovolil svrchovanou hru s diváky. Ve svém díle ukázal, že je nebere vážně, ukázal v něm, že si tu tropí z vás, vážení diváci, vědomý žert. Kýč Lubičův je stejného rodu, jako vědomý kýč komedií Oscara Wildea: není divu, že právě tento režisér pro tuto vnitřní přibuznost svrchovaného artismu dovedl tak jedinečně ztělesnití „Vějíř lada Windemeraové“. Lubič si udělal ve svých posledních operetách z nepřirozenosti princip a z přestylisovanosti styl: pochoduji-li na dvoře zámku vojáci a zpívá-li před nimi princezna chanson, paroduje tím svou vlastní formu stejně vědomě, jako když v „Monte Carlu“ nechá žence rozestavené na polích zpívati jiný chanson, a fotografuje-li jej z jedoucího vlaku, nebo jako když Rouben Mamoulian nechá ve svém posledním filmu jinou princeznu projížděti na dvoukolce vysokým lesem a zpívati při tom stejně vysoké operní arie. To už je kýč, který se paroduje se skvělým humorem, to už je věcí opravdového ducha.

Příklad.

Mamoulianův film „Love me Tonight“ (Měj mne dnes večer rád), jenž byl tento měsíc mezi pěti jinými americkými filmy v Praze předveden, je tak rozkošnou směsí kýčovitě američtiny a evropštiny, že by mohl sloužití k humornému manifestu sbratření dvou světadílů. Amerika se v této rozkošné musikální komedii na jedné straně posmívá zbytkům evropské feudalistické slávy i obřadnosti, a staví proti ní jako hrdinu pořádného chlapíka z lidu, obyčejného krejčího, jenž je tu oslaven stejně, jako statečný krejčík z pohádky — a na druhé straně ironisuje svůj vlastní faible pro aristokratickou pompu a její nádherné ceremonie. Činí tak obrazovou řečí, která je celou svou technickou nákladností typicky americká, a hned se současně této americké operetní formě posmívá s ironií, která je vzata z gallsky tradicionálního René Claira. Když v jedné z operetních arií tohoto filmu Jeanetta Macdonaldová otvírá dokořán ústa prodlévající na své brilantní výšce, přijde k ní doktor Pontignac a

studuje její mandle, nic nedbaje toho, že tím ruší nadšení Jeanettiných nadšenců v hledišti. To svědčí o autokritice: Amerika se tu směje povýšeně sama sobě, dívá se na sebe s povzdálí a vidí své komicnosti, studuje sama stav svých amygdalů. A udělá ještě s uznáním úklon francouzskému duchu. To svědčí o kultivovanosti, to jsou nové tóny jež k nám doléhají přes oceán.

V této nevtipnější operetě, kterou jsme shlédli, je všechno pouhá hra: Maurice Chevalier v ní ostatně hraje právě Maurice a Jeanetta Macdonaldová hraje Jeanettu, Paříž je v ní rozkošně ateliérová a historický zámek je vystřižen přímo z pohádky, i se třemi starými babami ve věži. Taková artistická hříčka nepotřebuje děje: stačí, když mladý krejčí Maurice se rozjede za svým neplatícím feudálním zákazníkem na zámek jeho strýce, když je tu pokládán za aristokrata, když se do něj princezna zamiluje, ale on se vykašle na šlechtické tradice i na její rodové předsudky a vrátí se zase maličkou lokálkou domů. Končí se bez kouska sentimentality. Když princezna Jeanetta, která se polekala toho, že Maurice je pouhý krejčí, se za ním rozjede na koni, dohoní vlak a volá na strojvůdce, aby zastavil. „I love him, I love him...“, vykloní se strojvůdce z lokomotivy a řekne civilně: „To není žádná otázka veřejné dopravy...“

Tady už stojí kýč sám nad sebou. Tím přestává být sám sebou.

Jeho režisér.

Rouben Mamoulian je skutečně o něco více, než režisérem kýče. To, co ve třech letech v Americe dokázal, svědčí o tom, že je něco zdravého v americkém filmu; že v něm rozhoduje osobní schopnost. Po svém „Applausu“ (r. 1930) s Helen Morganovou zůstal věren na celé dráze Paramountu. „City streets“ (Ulice velkoměsta, 1931) ho ukazují již velikým režisérem gangsterského příběhu, ukazují jeho schopnost spojití sensační děj, psychologické finesy a krásnou řeč obrazů se skvělými nálezy akustickými. Jeho nápad, že při vzpomínce slyšíme znovu slova tenkrát pronášená, byl stokrát imitován a proběhl od té doby všemi stadii komerční produkce až se dostal u Krňanského jednou i do českého filmu. „Dr. Jeekyll and Mr. Hyde“ (1932) byl spoután přílišnou úzkostlivostí v dodržení literárního námětu a přílišnou věrností anglického koloritu viktoriánského, jenž bránil umocnění námětu až do výšin fantazie. „Love me Tonight“ (1932) dává Mamoulianiovi příležitost zažít triumf nad dosud nikdy nepředstíženým Lubičem na jeho nejvlastnějším poli, „Song of Songs“ (Píseň písní, 1933) ho udělala nástupcem Sternbergovým a prvním cizím režisérem Marleny Dietrichové, „Královna Kristina“, na níž právě pracuje, mu dává před kameru materiál, jenž může uspokojit nejvyšší vrchol ctizádosti filmového režiséra: Gretu Garbovou jako hlavní představitelku.

Mamoulian přichází na to, že se dá největší kouzlo kreslené grotesky, rytmičnost všech pohybů přenést i do hraného filmu, alespoň v chansonech: úvodní píseň o Paříži, v níž se v rychlém střihu přesně v taktu skládají lomozy asfaltujících dělníků, chrápajícího spáče, broušení pily, ševcovy rány kladivem a rámus nožířův a mnoha jiných tak, že z přírodních lomozů vzniká píseň, která teprve pak přechází do hudebních nástrojů — představuje nápad, jenž teprve zde po prvé byl využit docela důsledně. K tomu jsou obrázky z Paříže tak rozkošné, skutečně plně clairrovské poesie. Mamoulian tu vůbec důsledně odbývá předsudek, že opereta je méněcenným druhem, a stejně jako kdysi Tairov, vrhá se se vším svým vtipem a svou invencí na tento stále ještě nový druh. Chevalierovi tu dal zpívat píseňku při cestě se schodů a na ranní pouti do obchodu, píseňku, do níž postupně zasahují jednotliví

vými verši nejrůznější chodci, jimž se nakonec všem Chevalier vyplete svým „How do you do?“

Žijeme v romantické době.

Američané, kteří málokdy mají flair pro to, co přijde v umění, a obyčejně opakují s dokonalostí své vyzkoušené úspěchy, projevují v tomto filmu neobyčejně bystrý čich pro to, co je v kursu. Romantika je v kursu. Naši evropští filmoví výrobci to ještě neví. Jenom velcí režiséři to tuší: G. W. Pabst, jenž se pustil do svého krásného „Don Quixota“, na němž působí tak mocně jeho zdrželivost, nebo Alex Granovský, jenž se rozběhl do jiných romantických dálek, na ostrov Tryfémii ve svých „Dobrodružstvích krále Pausola“ podle Pierra Louyse. Alexandr Korda ví dobře, že lidé žízňají po vzdálené romantice, a proto jim ukázal „Dámu od Maxima“ se vším frou-frou a s romantikou cizokrajného spodního prádla jiného věku. Američané udělali romantický film.

Ale na čem záleží, je distance, jakou zaujme režisér k této romantice. Čeští podnikatelé se také rozhodli udělat film romantický a pozvali si režiséra Turžanského, aby v Praze nafilmoval historii Stěnky Razina pod titulem „Požár Volhy“: to je však romantika v přímém záběru. Na tu jsme už příliš málo naivní. Sneseme už jenom romantiku v reflexu. Musí být do ní přilito trochu ironie. Jako když Maurice Chevalier zpívá tlustému zákazníkovi ve svém krámě o tom, jak je dnes všechno romantické: „Is'nt it romantic?“ Z toho se stane celá ironická apoteosa filmové romantiky. Co řekl Chevalier, to si opakuje pro sebe šofér, jenž stál před krámkem. Slyší to jeho pasażér, komponista několikátého rádu, a něco k tomu přidá, když jede ve vlaku. Několik vojáků však zachytí, co si tady pro sebe pozpěvuje, a za chvíli již pochoduje krajinou vojsko, a zpívá „Is'nt it romantic“ jako pochodovou píseň. Slyší ji cikán v příkopě vedle cesty, a už ji hraje u ohně na vzlykavých houslích. A odtud doléhá ta melodie až na zámecký balkon, kde si z ní udělá arii Jeanetta Macdonaldová v nedbalkách, neboť nedbalky jí tolik sluší. To je variace slavné počáteční scény z Clairových „Střech Paříže“, v níž se po všech patrech zpívá píseňka Préjeanova. Variace rozšířená o parodii na kýč.

Nad stovky ostatních operet staví tento film Mamoulianův ona směs výsměchu romantickému kýči, spojená přece jen s romantickou podívanou na zámky, na smečky loveckých psů, na nádherné štanice při zvuku lesních rohů, na princezny, noční zahrady při měsíčku, obrovská schodiště a luxusní interiéry. Posmíváme se tomu všemu v ironických poetách. Ale tento posměch není namířen ani proti starému rádu. Je namířen proti naší vlastní romantické zálibě.

Kýč v nejlepší kondici?

Je to hezké a líbivé zboží, a Američané nám měli raději ukázati svého „Arrowsmitha“, kterého zfilmovali podle Sinclaira Lewise, měli nám ukázati nový film Theodora Dreissera, měli nám předvésti onu obžalobu americké justice a americké společnosti v Le Royově „Uprchlém trestanci“ anebo jiná díla, která mluví ke svědomí a vyjadřují světový názor. Ale z takového „Měj mne dnes večer rád“ se dá dobře souditi na standard: vidíte z něho, co všechno obsahuje obyčejný příběh pro publikum na vtipu a na technických vynálezech. Vtipné nálady na aristokraticí a chvála prostého života, pohádka a satyra na společnost, všemi milovaný sladký Chevalier (scéna jeho odjezdu z Paříže) a mírný sex-appeal Macdonaldové, která ve všech svých filmech musí vždycky znovu spát v posteli, protože jí tolik sluší zpívat v posteli při usínání a při procitání arie. Humor, když se za

někým řve do lesa „Já vás miluji“, když se staré tety rozštěkají na schodech, když molierovský doktor Pontignac vyšetřuje pacientku, které chybí láska, když orchestr hraje tep srdce tympanem a zvuk tepny pizzicatem houslí, finesa toho francouzského charmeura, když mluví na zámku, vždycky znovu působivá quiproquo. A zase dadaistické grotesky, když má Chevalier vsednouti na divoké komoně Thunderbolt a Solit ude, když na lovu odvede jelena do loveckého zámečku, krmí ho a ukládá ke spaní, technické vtipy s prostřiháním obrázků při divoké jízdě koně Chevalierova, zpomalené snímky hopsající srnky a jedoucích hostů na štvanci. Kabaretní zpěvní vložka apačská, útok civilnosti na feudální svět, půlnoční sentimentalita „Jen jedinou noc lásky“, mírné pikantnosti, když se běře míra na šaty přes prsa, a pak zase rozbití iluze, když jsou tu přece stále jen herci mezi sebou, o nichž víme, že jsou herci, a kteří o nás dobře vědí, že jsme publikum, a kteří nám ani nechťejí vážně namlouvatí, že by snad byli hrabaty a princeznami.

Profylaxe.

Toto vědomí, že běží jen o pouhou hru, o artistickou hříčku, o komedii, která se hraje nejen na scéně, nýbrž kterou si autor a režisér vědomě sehrávají s obecenstvem. Kýč se rehabilituje, jakmile si uvědomuje sám sebe.

Kýč nevyhubíme. Každé umění vytvoří během vývoje svou mechanisovanou odrůdu: umělecký průmysl. Umělecký průmysl najdeme v literatuře, v malířství, v sochařství, v hudbě, ve filmu. Je to druh, jímž se bude zabývatí spíše sociolog nežli umělecký kritik. Poněvadž však je nesnadno jej bezpečně ihned určití, musí se jím zabývatí i kritik literární, výtvarný, hudební, filmový, divadelní.

Chceme-li přesně rozlišiti poměr uměleckého průmyslu a kýče, můžeme říci, že umělecký průmysl se stává kýčem, jakmile se vydává za skutečné umění, a že kýč ztrácí svou příhanu, kdykoli se přiznává k tomu, že je pouhý průmyslový výrobek.

Rozpoznáním a určením kýče nesmí se však ještě k němu státi tolerantními: kýč je plevel, jenž se rozmnožuje díky své mechanické a racionalisované industriální produkci nesmírně rychle a dusí všechno kolem. Umění naproti tomu roste pomalu a jen na málokteré půdě. Výrobky uměleckého průmyslu musíme připustiti, poněvadž umění nemůže vyhověti tak obrovské poptávce, která se dnes na ně klade.

Řekněme, že se za rok napíše v Evropě deset velkých uměleckých románů. Zindustrialisování nakladatelského a knihkupeckého provozu však požaduje vydání pěti set velkých románů: nezbude než obrátiti se na jména čtyř set literárních rutinérů, aby zbývajících čtyři sta devadesát pět románů napsali. To, co dodají, jsou produkty uměleckého průmyslu. Řekněme, že v Americe se natočí ročně pět velkých uměleckých filmů. Je jich však třeba osm set, aby se nasýtila kina celého světa. Poněvadž inspiraci není možno poroučeti a umění se nedá pěstovati v umělých pařeništích, musí nedostatek nahraditi filmový umělecký průmysl.

Pokud autoři nebo režiséři otevřeně přiznávají, že dodávají průmyslové výrobky, nezajímají nás, nepatří do umění, a nemáme s nimi co dělat. Pokud se tváří mysticky a chtějí nám předstíratí, že jsou zasvěcenci a že vyrábějí „Umění“, pokud se tváří jako Cecilie B. De Mille ve svém „Znamení kříže“, pak je musíme divoce potíratí, neboť jsou škodliví pokrytci, kazí a matou vkus statisíců lidí ročně. Pokud se při svém povolání usmívají a tropí si z něho úsměšky, jako Rouben Mamoulian, můžeme s nimi usednouti a pohovořiti, neboť je příjemné pobýti s duchaplnými lidmi, kteří stojí nad svou věcí.

do ba a lidé

Jiří Hejda:

Praha bařtipánská

Vracím-li se z ciziny, maje plné oči kouzla cizích měst, Norimberka, Frankfurtu, Gentu, Antverp, Rouenu, nikdy neopomenu znovu se utvrdit v přesvědčení, že Praha je stejně krásná, ba krásnější. Chodím-li po Benátkách, nebo prolézám-li nádvoří oxfordských kolejí, barevná náměstí veronská, nebo obdivuji-li pestrou architekturu patricijských domů Gdanska, myslím vždy na Prahu, mnohdy v pochybnostech, zda náš lokální patriotismus v ní nevidí více, než v ní ve skutečnosti je. A proto běžím první den po návratu z cesty na Křižovnické náměstí, na Karlův most, do Valdštýnské ulice, přesvědčit se, že nic se nevyrovná onomu pohledu od sousoší sv. Luitgardy na panorama Hradčan, kde se prorůstají architektury nejméně pěti století, od románského sv. Jiří přes ranou gotiku věže mostu Juditina k renaissanci svatovítské věže a k baroku Dienzenhoferova sv. Mikuláše.... Opravdu, není to jen lokální patriotismus a slepá láska k městu, které je nám i jinak tak drahé. Praha je překrásná. Má svoje docela zvláštní kouzlo. Není tak bohaté výstavná jako jsou Benátky, není tak barevná jako Frankfurt, není tak pitoreskní jako Bruggy, nemá tokovou podobu jako Šalcpurk, ale zato má ode všeho něco, a nadevše jakési nevyslovitelné kouzlo, někdy až tragicky dojímavé. Nikde — snad mimo Řím — není tak jasně, téměř hmatatelně cítit staletí, která tudy přešla. To nejsou historické reminiscence (po té stránce je Praha až na dobu karolinskou a třicetiletou válku městem jen lokálního významu), na něž je jistě na př. Paříž nebo Londýn bohatší, to je téměř aroma doby, které nás ovane, doby po každé jiné, podle toho, jsme-li na starém židovském hřbitově, na dvoře kláštera panny Marie pod řetězem, na Velkopřevorském neb Maltézském náměstí, či v zahradě valdštýnského paláce, nebo konečně na Národní třídě u divadla.

Zítkovou renaissancí končí se stará Praha. Neboť až po tuto dobu dal každý věk Praze svůj styl, přispěl k jejímu zkrášlení. Že devatenácté století kromě počátečního empiru nedovedlo více, než napodobit, souvisí velmi logicky s myšlenkovým vývojem novoromantismu, s jeho vášní pro dokonalou krásu, s jeho technickou horečkou a nedůvěrou ve vlastní výtvarnou potenci. Ostatně nová renaissance, která nám dala Národní divadlo, museum a Rudolfinum, dovedla vytvořit překrásná díla, zcela osobitá. Tím hůře však je s Prahou moderní, s tím, co dalo tomuto městu dva cáté století a zejména doba popřevratová. Až jednou, za století, bude příští historik umění soudit podle stavitelských památek, kterými obohatilo Prahu, na generaci nejslavnější doby v dějinách českého národa, na generaci, která zažila národní osvobození, nevyjde ani z úžasu. Je možné, aby tato generace byla malicherná, nevyjádřená, bezvýrazná, úzkoprsá? Je možné, aby proměškala, promrhala příležitost, která se nikdy víc už nenaskytne, aby zahodila dar, který jí spadl do klína v roce 1918? Je možné, že tak zhudlařila hlavní město nové republiky, že vedle Prahy královské, vedle Prahy slavné i pokořené (neboť i ta měla svoji zcela osobi-

tou krásu) neuměla dáti Praze republikánské jiný výraz než kramářský, laciný vkus nouveaux riches, libující si v nevkusném přepychu nákladných, stylově zvrzaných staveb?

Ale ne — tak jednoduché to přece jenom není, a i když náš úsudek je zdrcující, je třeba alespoň vývoj této nestylové doby pochopit. Byli jsme přece už v devadesátých letech svědky hrozných věcí, a pomyslíme-li na onen „goticko-barokně-secesní“ styl, v němž je postavena pražská asanace, na Francouzskou třídu v těsném sousedství staronové synagogy, na vinohradskou třídu Fochovu, dělá se nám mdlo, protože nesašíme tak štavnaté stravy. Doba na přelomu století neměla svého stylu a secese byla teprve počátkem hledání. A právě toto hledání bylo přerušeno světovou válkou, která generaci nyní rozhodující a větově vesměs se pohybující nad padesátkou postavila před úkol budovat hlavní město státu. Z Prahy sotva půlmilionové se náhle mělo stát milionové velkoměsto, s centrálními úřady, s moderní sítí dopravní, vyhovující potřebám dalšího vzrůstu. Historický ráz musel být přirozeně šetřen. A nové město nové republiky muselo mít svůj ráz. Tisíce nových, věčných úkolů. Záleželo na jejich splnění stejně státu jako městu, představitelé obou si měli podat ruce k vykonání díla, které mohlo být jedinečně velkolepé. Na Hradci Králové je vidět, co zmůže dobrá vůle a iniciativa jediného člověka. Praha měla tisíckrát větší možnosti.

Představme si to jen, vžijme se do situace člověka, kterému to řekne: je třeba vybudovat ministerstva, upravit ulice, vystavět celé nové čtvrti činžovních domů i vilových kolonií, postarat se o dopravu.... Kdybychom měli Haussmanna, byl by asi okamžitě s několika architekty a národohospodáři (což je důležité — protože nejde jen o krásná, nýbrž také o účelná díla) rozvrhl stavební program nového města. Mohli jsme mít velkolepější předměstí, než má nádherný Amsterdam, krásnější ulice než rue de Rivoli v Paříži nebo Via XX Settembre v Janově, dokonalejší obytné kolonie než Vratislav... Ale měli jsme jenom Baxu místo Haussmanna a naše Praha není město moderní, nýbrž bařtipánské.

Město propasených příležitostí.

Nikde na světě není nábreží, které by — uprostřed města — mělo protějškem zelené stráně, jako je tomu u nás od Rudolfiny až k mostu Hlávkovu. Jedinečná příležitost k vytvoření širokého, parkovitého nábreží, jako je londýnské Eubankment, dunajský kanál ve Vídni nebo okolí budapeštského parlamentu. Mohly zde být elegantní pavilonové restaurace, lázně, výstavní kiosky — mohlo to být středisko elegantního večerního života na ploše přes kilometr dlouhé. Mluvily pro to i ekonomické důvody, protože zde je pohyblivý písek a základy vysokých budov se musí stavět na betonových jehlách, což přijde draho. Zvrzali jsme si nábreží. Kromě parčíků u parlamentu máme zde k řece se tlačící budovy (nemožné situování právnické fakulty), monstrosní ministerstva, obchodem počínajíc a zemědělstvím končíc. Krása nábreží, kterou vyniká na př. Masarykovo nejen pro hradčanské panorama, ale také pro svůj parčík, je navždy ztracena.

Měli jsme stavět ministerstva. Bylo možno od Čechova až k Hlávkovu mostu — s ponecháním volného místa pro parky — vybudovat nádhernou linii jednotně řešených budov, linii téměř kilometrovou (!), evropské unikum, frontu, působící již svojí

délkou dojmem uchvacujícím. Netřeba chodit pro příklady daleko. Podívejme se jen, co dovedl italský umělec s daleko menší frontou Czerninského paláce. Jak velkolepě působí rustika, z níž vyrůstá les pylonů. Místo toho vybudovaly se paláce, které vzbuzují hnus lidí, majících jen trochu dobrého vkusu. Procovství, parvenuovství, které se tu jeví, bije nepříjemně do očí. Maně si vzpomínáme na okřídlené bonmot: „Ať žerou — jen ať při tom, pro boha, nemlaskají.“ Tady se mlaská se zřetelnou rozkoší — nejhlasitěji při ministerstvu obchodu, ale jen o poznání méně v železnicích, zemědělství a sociální péči. V tomto naposled jmenovaném přepychovém ministerstvu se nespokojili jen mramorem. Tam si vymysleli ještě větší procovinu: mají tam schody z mramoru v y s e k á v a n é, což znamená, že na vysekání jednoho schodu padla mramorová deska o celou třetinu větší než schod. Za ty schody by bylo možno postavit krásnou, třípatrovou budovu a ještě by zbylo na schody žulové. Ale pro ministerské paláce neexistuje žula a neexistuje beton. Z betonu staví Baťa a staví krásně. Jeho „dům služby“ je jednou z nejlepších staveb moderní Prahy, a kdybychom měli takto (pravím j e n takto) vybudovánu v Praze jedinou ulici úřadů, byla by to evropská pozoruhodnost krásou, účelností a lácí stavby.

Přestavuje se Revoluční třída. Opět příležitost k velkorysému řešení: vypracuje se ideový projekt, rozřeší se jednotně fasáda a do stavebních podmínek se dá povinnost přizpůsobiti se této jednotě. Stalo se něco podobného? Je Revoluční třída revoluční v tomto smyslu? Ne — je stejně bařtipánská jako každá jiná pražská ulice popřevratová. Ostatně, možná, že můžeme být rádi, že se pražská obec nerozhodla k „velkorysému řešení“. Neboť jak obecní velkorysost vypadá, ukazuje nám provincialismus náměstí Vítězného v Dejvicích. A zde máme také omluvu pro pražský magistrát, který je ztrnulý a protekční, který překáží každému svobodnějšímu projevu a kde je nutno prosazovat modernější projekty jenom násilím. Ohlédneme-li se po novostavbách české techniky, kde se měli vysokoškolské profesoři architektury vyznamenat a kde měli dokumentovat svoji uměleckou vypělost, dostáváme bolení. To je architektura z roku 1930? Přes střechy školských kasáren starodávného pompsního stylu svítí k nám bílé fasády vilové kolonie na Babě, které nám připomínají, že žijeme v době Corbussierově, van der Veldeově, že známe stavební hmoty jako beton, ocel a sklo, a nechce se nám věřit, že mohou žít mezi námi dokonce učitelé stavebnictví a architektury, kteří se k tomu všemu obracejí zády. Kdybychom tápali ještě v nejistotě popřevratové, v dekorativismu Legiobanky nebo Ořechovky — ale dnes, kdy se ve světě přímo hýří radostí z nových forem, kdy se využívá možností, které nám poskytuje nová hmota, vracet se k formám naprosto přežilým, nezdůvodněným logicky, nahávajícím povrchem něco, co neodpovídá konstrukci...?

Máme v Praze ovšem několik krásných ukázek moderní architektury — ale mluvíte s projektanty a potvrdí vám, že vznikly téměř přes mrtvolu stavebních referentů magistrátu, jen s nadlidskou námahou a teprve, když se podařilo nalézt velmi vlivného přímluvčího. Zajímavé je, že to nebyl nikdy stát, který moderně stavěl. Je ministerstvo veřejných prací, které o stavbách rozhoduje, tak senilní, že žije ještě

v minulém století a nepřipustí modernu? Staří pánové, kteří tu rozhodují, nemají ani dostatečných technických vědomostí o nových materiálech, a proto se jich bojí. Na estetiku dneška jsou již přestárlí. Barrandov, vršovický kostel, Baba, nová správní budova elektrických podniků, veletržní palác, pensijní ústav, těch několik ukázek moderního stavění dokazuje, že bychom dovedli mít svůj styl, že by moderní Praha mohla po stránce architektonické něco znamenat vedle nádherné Prahy staré.

Leč stavby nejsou ještě město. K vybudování skutečného města je třeba mnohem více. Praha, jež vznikla teprve po převratu spojením několika desítek dříve zcela samostatných obcí, nebyla jednotně budována, neměla společné elektrické sítě (má dodnes nekolikeré napětí), společné plynárny, tržnice, měla nedostatečnou vodárnu. Její síť pouličních drah byla až do nedávna pouze lokální a teprve nyní několik tratí (do Braníka, na Spořilov) jde do nejbližšího okolí. Zatím města mnohem menší (Janov, Nizza, Amsterdam) mají vybudovanou síť elektrických drah do dalekého okolí. Kdyby se byla Praha ihned postarala o tramvaj do Zbraslavi, do Černošic, do Roztok, mohla si uspořít nezdravou stavební horěčku, která vedla k vybudování „vilových čtvrtí“ jako je Spořilov, který je nejen dokladem, jak se nemá stavět, nýbrž také finančním problémem dosud nerozřešeným. Praha nemá obecních lázní jako Vídeň nebo Budapešť, nemá koupaliště a sportovních stadionů jako Vratislav, Norimberk nebo Řím, nemá řádně dlážděných nebo asfaltovaných ulic, jako každé trochy větší zahraniční město, má celé čtvrti bez řádných komunikací (Cibulka a Václavka s více než 3000 obyvatelů, většinou státních úředníků nemá řádného příjezdu), ale Praha bude stavět most přes nuselské údolí na Pankrác. Kdyby věnovala peníze, které takto vyhodí, na úpravu některých čtvrtí, získalo by město jako celek daleko více. Typický je přece případ Jiráskova mostu. Napřed se postaví most a pak teprve se uvažuje, kudy by mohly jít k němu ulice. V každém případě to bude stát desetkrát tolik, než kdyby obec věděla předem, co chce a podle toho jednala. Kdybychom měli svého Haussmanna, věnoval by asi svoji pozornost nejprve Košířům. Nikde na světě (snad s výjimkou Itálie) není tak špinavá periferie v tak krásném prostředí krajinném. Je třeba poznat důkladně Košířské údolí od Ringhofferovy továrny až k Motolu, abychom si uvědomili jeho členitost, někdy až divokou romantiku i přes špinu a neřád košířských činžáků a domků. Ale spekulace to již pochopila. Na pahorcích rostou zde vily, největší pražské vilové město, od Švédské ulice přes Hřebenky a Šumavu až k vilám za košířským náměstím a na protějších vrcholech rovněž, od Konvářky až po Cibulku. Obecní tatici to však dosud nepostřehli a podle toho, co dovolují stavět, se zdá, že si představují vilovou čtvrt Prahy někde nad Vltavou a na pláních v okolí Dejvic.

A Dejvice... Na předválečné periferii vyrostlo nové, desetitisícové město: Bubeneč, Dejvice, Ořechovka, Hanspaulka. Kdo viděl nové čtvrti Frankfurtu n. M., Berlína, ale zejména Amsterdamu, musí litovat, že jsme také tady promeškali možnost, vytvořit vzorné, moderní město. Obec sama se o to nestarala. Domy, které svým nákladem stavěla, nebudou patrně nikdy takovou chloubou, jako jsou dělnické domy Vídně —

spíše naopak. Jednotný zastavovací plán? Pokus, nebo lépe náběh byl učiněn Ořechovkou. Bohužel, vznikla tato čtvrt v údobí přechodného dekorativismu a v době, kdy stavění bylo drahé a proto se stavělo celkem špatně. Druhým pokusem o jednotné zastavění je Cibulka, která je po stránce stavební již daleko lepší (jde tu ovšem o družstevní domy pro více nájemníků), ale není dořešena pokud jde o úpravu parkovou a konečně nyní vzniká kolonie na Babě, v každém směru vzorná, ovšem že příliš na periferii města. Kolikrát byla tu příležitost vytvořit „Siedlung“ jako na př. ve Vratislavě nebo v Berlíně, kde se spojilo město, architekti a zahradníci k vytvoření jedinečně krásného města, zasazeného do parkového nebo lesního prostředí...

Propásli jsme všechny příležitosti: nemáme v poválečné Praze co ukazovat. Pražská obec se ani nepostarala o úpravu tří ostrovů uprostřed města — nebýt „Mánesa“, zůstala ostuda jižní části Slovanského ostrova a na obec střeleckou nedovedla působit, aby upravila celý velký Střelecký ostrov a otevřela jej veřejnosti. Neupraveno zůstalo letenské plateau, nerozřešena je petřínská komunikace, obec si nepovšímla mnou několikrát navrhované „zelené cesty“ Prahou (z Kinského zahrady přes Petřín, Seminářskou, Lobkowiczskou, Strahovskou zahradu do Jeleních příkopů, Chotkových sadů a Letnou do Stromovky) s jedinečnými pohledy na město, stále se rženými. Ale to vše se dá udělat. Nedají se však nikdy již napravit chyby, dohonit příležitosti, které zde byly po převratu. Historikovi se bude jevit Praha poválečná jako snůška nevkusu, malosti, procovství — zkrátka bařtípánství. Prahu republikánskou v hlubším slova smyslu dosud nemáme. Tu vytvoří mladá generace až před ní couvne dnešní radnice, kamarádká a senilní, bez koncepce a bez nápadů. Volá-li se po osobnostech ve veřejném životě, platí to také o pražské radnici.

dopisy

Kolem vysokých škol

Pod tímto titulem uveřejnil p. J. R. ve Vašem časopisu, známém svým otevřeným rozborem časových otázek, svoje stanovisko k návrhu na zrušení některých vysokých škol, případně fakult; neváhá činit ostré výtky vysokým školám a jejich profesorům; naše vysoké školy jsou mu „dlouhou kapiťolou“, v níž je „mnoho co napravovat“. Naštěstí neobsahuje jeho výtky nic konkrétního; obvinění, že vysoké školy „přiznávají státu jen právo, aby na ně platil“, že profesori některých fakult jsou víc ve vlaku než v místě své působnosti, že doplňují knihovny namátkou podle své záliby a p., jsou jen paušální, hypertroficky nabubřelé výtky, jež měl pisatel adresovat nepatrnému množství jednotlivců a ne všem vysokým školám. Tvrdí-li, že na obranu proti restrikci užívají vysoké školy „uprášených argumentů o ohrožené národní kultuře, o nedozírných škodách, rušení klidu“ etc., mohl se přesvědčiti z dosud vyšlých článků na obranu ohrožených brněnských fakult, že tyto uprášené argumenty nejsou v nich zvláště zdůrazňovány, ač v národě Komenského jsou slova kultura, věda, „osvětou k svobodě“ etc. užívána přechasto za okolností méně vhodných a méně přílehavých; zejména není v žádném z těchto varovných článků „vidět ty průhledné osobní zájmy“; nám profesorům se při tom podle dosavadních zákonů nic nestane; nanejvýš nás vzdálí z našich ústavů a pracoven, jichž účelnému

zařízení jsme věnovali namnoze s promyšlenou šetrností valnou část posledních 13 let, většinou na úkor vlastní oblíbené práce odborné, jak to pěkně vylíčil v Národním osvobození kol. Podpěra; to jsou však hodnoty nevažitelné, o něž se s p. J. R. nemíním přit.

Čci však na konkrétním případě, mně blízkém, ukázat pisateli, jak jeho výtky vyšly z povšechných klepů a zbytečně zastírané neinformovanosti o organizaci a práci vysokých škol. Má být zrušena přírodovědecká fakulta Masarykovy university. Stála podle dostupných nám čísel dosud 50,000.000 Kč, zrušením ušetří se roční náklad provozu cca 1,000.000 Kč. Pisateli, kterému neběží „jen o absolutní výši peněžních nákladů“, bude snad jasno, že tato 2% investovaného kapitálu nejsou úsporným šetřením, když kapitál sám je investován do speciálního zařízení a zůstane po zrušení fakulty ležeti ladem, nebo si vyžádá nových nákladných investic, bude-li sem dle propocic přestěhována pražská německá technika. Ostatně je naše fakulta jen jedinou sesterskou fakultou české přírodovědecké fakulty pražské; zde zvláště bylo by záhodno vzpomenouti Masarykova argumentu pro zřízení druhé české university: „Máme-li mít universitu jednu, musíme mít dvě“. Mohl bych uvést konkrétní příklady, že v tomto ohledu konala moravská universita svoje poslání dobře.

Pokud se p. J. R. zmiňuje o podpoře vědeckých publikací, prozrazuje zas nedostatek informací; potiskne se sice opravdu i s podporou veřejných peněz mnoho papíru zbytečně, ale nikdo nemůže prokázat — aspoň pro obory přírodovědné — že je dostatek vědeckých časopisů k dispozici. Kdybychom nedovedli své odborné práce umístiti v cizině, zůstalo by mnoho našich studií ležeti v rukopise. Jen tyto doklady: po zřízení vysokých škol v Brně ustavila se zde „Moravská přírodovědecká společnost“, sdružující nejprve jen zdejší členy České akademie a Král. spol. nauk; dostala po dlouhých intervencích 50.000 Kč roční dotace na tisk (s výslovným podotknutím, že se nesmí užít na jiné účely, administrativu a p.), posledním rokem (1932) zmenšila se tato dotace na 15.000 Kč; a přece vydala tato společnost za 7 let 7 svazků čistě vědeckých pojednání, jež jsou vyměňovány za publikace společností zahraničních.

V téže době ustavila se zde, hlavně na popud zesnulého prof. Babáka, Čsl. spol. biologická, jako sesterská odbočka Sociétés de Biologie, Paris; když na naše opětované intervence nikdo nezaložil centrum této společnosti v Praze (podle stanov mateřské společnosti pařížské má být v každém státě jen 1 centra s pobočkami), ustavili jsme centrum zde v Brně. Nedávno vyšla malá zprávička, že tato společnost vykonala od svého založení (1922) 250 schůzí s 512 odbornými přednáškami, z nichž 108 bylo vytištěno v orgánu společnosti Comptes Rend. de la Sociétés de Biologie, Paris; tato práce platí se z příspěvků členských, členové nedostávají honoráře, separátní otisky platí ze svého, na náklady tisku přispívalo ministerstvo ročním obnosem 5000 Kč, v r. 1932 nebyl již tento příspěvek vyplacen. A to je jistě propagace národní vědecké práce v cizině. Konečně je tu jedna (právě ohrožená) fakulta, která vydává svoje publikace také z peněz státních; ta vydala dosud 176 publikací, jež zaslala na 567 společností a za něž dostává zpět publikace od 349 odborných společností z celého světa; ty jsou ukládány do universitní knihovny a jednotlivých ústavů, zůstávají tedy majetkem státu.

Jistě by se i jiné k zrušení navržené fakulty dovedly stejně obhájit; pro naši fakultu je jediným důvodem zrušení roční náklad provozní (shora uvedený) a nedostatek míst pro její absolventy (ne nedostatek posluchačů; těch bylo loni 300). Tu by ovšem bylo třeba uvažovati, je-li posláním university opravdu jen výchova státních zaměstnanců (— pak by byl oprávněn numerus clausus a podle autora „pevný učebný

plán“ —), či nemá-li snad ještě nějaké jiné poslání? Snad by se v tomto případě dalo uvažovati i o programu a touze učitelstva po vysokoškolském vzdělání, jež se dosud řeší náhražkově pedagogickými akademiemi. Zrušením jednotlivých fakult se mnoho neušetří a poloanonými povšechnými inektivami se věc nerozřeší. Prof. dr. Jan Zavřel.

List krajana z ciziny našim spisovatelům

Cia „Astra“, Chubut, Argentina.

Pane redaktore!

Uveřejňujete v „Přítomnosti“ různé dopisy, prosím tedy by jste uveřejnil i tento, ovšem jestli jej neshledáte závadným! Účelem tohoto dopisu jest, tázati se, či lépe řečeno žádati o vysvětlení. Pokusím se nastíniti proč? Obracejíc se nejen na pisatele článků, nýbrž též na celou čtenářskou obec, v domnění, že najdu ohlas a porozumění.

Tedy: Nás několik „zapadlých vlastenců“, žijících v zapadlé, světem zapomenuté Patagonii, přirozeně čekáme napjatě každý příjezd lodi zda přiváží zprávy z domova a „Přítomnost“, jediný to časopis, který spojuje nás se světem a naší veřejností. Než co nás zaráží jest, že články Přítomnosti přímo hýří cizími slovy a rčeními. Proč? Chápu, že snad smysl slova či rčení v řeči německé, francouzské či latinské ztrácí svou svéráznost, jsa přeložen do jiné řeči, než věrte milí čtenáři, že s tímto úkazem nesejdete se v jiném jazyku, než v českém. Snad proto, že u nás jest větší touha se zabýsknout a oslnit, či proto, že máme neobvykle vyvinutý opičí smysl napodobovací. Proč nečiní tak jiné národy? Uvedu příklad. Ve zdejších deníku občas vyjdou překlady: Svatopluka Čecha, Nerudy a jiných našich spisovatelů, čtu je bedlivě a věrte dosud jsem se neseťkal ani s jedinkým českým slovem, ačkoliv mnohé rčení by se vyjádřilo lépe v češtině, ale tvořitel překladu ví, že nemělo by významu udat rčení v řeči české, neboť čtenáři z 95% by mu nerozuměli, proto přibližně přeloží rčení do španělštiny. Kdežto u nás tomu tak není! Čím více cizích slov tím lépe. Případá mi to tak jako vesnická kráska, chlubící se své přítelkyni: Ó je můj nápadník umi tak krásně hovořit! — O čem pak hovoří táže se její přítelka. — To nevím, odpovídá tázaná, vím jen to, že velmi vybraně hovoří, neboť mu rozumím sotva každé desáté slovo. — Tak je tomu i s články, jež se hemží franko-germano-latinskými výrazy — proč? Nebo snad „Přítomnost“ jest časopisem vzdělanců ovládajících všechny tři jmenované jazyky? Volí pisatel proto cizí slova, aby „širší vrstva“ jim nerozuměla? Domnívá se snad, že tento „dav“ má se spokojiti s „Duchem času“, „Rudým právem“ a t. d.? Je to krajně nesprávné! Vy vzdělanci buditelé našeho národa nezavírejte se (za) na závozy cizích slov! Naše mateřština skýtá Vám tolik krásných zvucných výrazů, uživejte jich, a nehanobte naši mateřštinu tímto způsobem!

Plňte svůj úkol novinářů, tak jako jej plní novináři jiných zemí, řeči čistou a nezkaženou cizími slovy. Pakli má výtka jest bezpodstatná, umlčte mě pádnými důvody, jestliže můj protest nepadne do redakčního koše! Jára Perutka.

(P o z n. r e d a k c e. Redaktor „Přítomnosti“ ze srdce rád otiskuje tento dopis, s jehož obsahem souhlasí. I podle jeho přesvědčení je nadměrné užívání cizích slov zlovyk, jenž má své důvody hlavně v pohodlnosti. Jistě je těžší psát poctivě česky než mezinárodní vzdělanou hatmatilkou. Nechť je tedy tento dopis z ciziny přijat i jako vzkaž redaktora některým jeho spolupracovníkům. Neulehčujme si svůj úkol, pánové!)

Půjčovna knih »MÍR« Praha II., Vladislavova 2
Palác Bářské a hutní

Nejnovejší česká literatura, jakož i německá, anglická a francouzská